

Lekarstpha

БИЛЕТЪ

ИЗЪ

Типографіи Вл. Лазарскаго

Даниловичовская 6.

Симъ свидѣтельствую, что напечатанное въ
моей типографіи сочиненіе подъ заглавіемъ:

*Lekarstpha w osoblywych mowach
prof. Simona Doktora z Towarza wydział
Adam Wrzosek*

въ $\frac{1}{2}$ ~~годину~~ въ $3\frac{1}{8}$ печатныхъ листахъ въ 100
экземплярахъ, во всемъ сходно съ дозволеннымъ
Цензурою подлинникомъ.

Варшава, 15/28 Октября дня 1904 года

Владѣлецъ типографіи

Вл. Лазарский

Lekarstpha

W

OSOBLYWYCH NIEMOCZACH

przes

Simona Doktora z Łowicza

WYDAŁ

Adam Wrzosek.

INSTYTUT
BADAŃ LITERACKICH PAN
BIBLIOTEKA

00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 72
Tel. 26-68-63

WARSZAWA

Druk Wł. Łazarskiego, Marszałkowska 114 (Złota 7/9)

—
1904.

<http://rcin.org.pl>

4139

Дозволено Цензурою.
Варшава, 7 Сентября 1904 г.

4139

<http://rcin.org.pl>

WIADOMOŚĆ O RĘKOPIŚMIE «LEKARSTW W OSOBLIWYCH NIEMOCACH».

W Bibliotece Jagiellońskiej w zbiorze rękopismów znajduje się nie wydane dotąd dziełko lekarskie ¹⁾ pod napisem:

«Lekarstpha w
osoblywŷch nie
moczach, snamie
nithŷch y zacnych doktorov
Balienusa, Api
cema, Discoride
sza Pliniusa y
innych Doktorov
przes Simona do
ctora z lowicza
zlozone a z her
bariusa mystrzo
wego thv wybie
rane»

Jestto mała książeczka w 12-ce, zawierająca 136 stronic. Pierwsza stronica, na której znajduje się tytuł, jest bardzo uszkodzona. Tytuł, napisany inną ręką, niż reszta rękopismu, zawiera błędy, zapewne przez przepisywacza popelnione: zamiast imion nieistniejących nigdy lekarzów — *Balienusa, Apicema* zapewne w pierwotnym tytule było *Galenusa Avicenny*, gdyż *Szymon z Łowicza* w dziele „*Enchiridion medicinae*”, które było pierwowzorem dla znacznej części *Lekarstw w osobliwych niemocach*, bardzo często tych dwóch autorów cytuje.

Na dolepionej do rękopismu kartce znajduje się na jednej stronie tytuł dziełka, przepisany ręką Żegoty Paulego, a na drugiej stronie zrobiony tą samą ręką następujący dopisek:

«Rękopis dotąd niewydany Szymona doktora z Łowicza, (str. 136 w 12-tce) pisany około r. 1535. Ciekawe w nim nazwiska miesięcy

¹⁾ Bibl. Jagiell. Kodeks 5151.

n. p. Luteń (Februarius), Siemnik (Julius), Jeszennik (September), Wrzesiennik (October).

Szymon z Łowicza doktor medycyny i filozofii, kształcił się w uniwersytecie Krakowskim, gdzie r. 1522 otrzymał stopień bakałarza, a w r. 1532 mistrza nauk wyzwolonych, w końcu został profesorem medycyny, przyczem był także lekarzem nadwornym Andrzeja Krzyckiego, arcybisk. gnieźn. i Piotra Opalińskiego, kasztelana gnieźn. Wydał w języku łacińskim: 1) Centiloquium de medicis et infirmis. Cracov. 1532. 8° 2.) Enchiridion medicinae 1532. 8° i 1537. 8° 3.) Aemilius Macer de herbarum virtutibus. Cracov. 1532 i 1537. 8° 4.) De praeservatione a pastilentia. Cracov. 1534. 8° 5.) Marsilii Ficini: De cura valetudinis eorum qui incubunt studio litterarum. Cracov. 1536. 4°.

Trudno doprawdy w tak krótkiej notatce więcej błędów popełnić! Ale nie wińmy Żegoty Paulego, że powtórzył za innymi rzeczy mylnie. Wszyscy bowiem dawniejsi pisarze, którzy wzmianki o *Szymonie z Łowicza* robili, podali o nim dużo błędnych wiadomości, które potem bezkrytycznie powtórzyli *Gąsiorowski* ¹⁾ i *Koźmiński* ²⁾. Dopiero *Rostański* ³⁾ wytknął niektóre z tych błędów. Chcąc sprostować wszystkie błędne wiadomości, dotyczące życia i pism *Szymona z Łowicza*, trzeba by na to poświęcić oddzielną rozprawę. Ograniczam się przeto do podania wiadomości o rękopiśmie *«Lekarstw w osobliwych niemocach»*, dodając tylko, że *Szymon z Łowicza*, którego należy uważać za właściwego autora znacznej części rzeczonyj książeczki, był doktorem medycyny i żył w pierwszej połowie XVI stulecia.

Prócz tytułu i kilku końcowych kartek, cały rękopism napisany jest jedną ręką. Owe końcowe kartki, zawierające przepisy lekarskie i zamawiania, zostały dopisane do rękopismu najprawdopodobniej na początku XVII stulecia, albowiem charakter pisma podobny jest bardzo do tego, którym w środku rękopismu z boku dwóch stron zrobiony następującej treści dopisek: na jednej stronicy—«Ego sum possessor huius iste liber est A. K. A. D.», a na drugiej «Albertus Ko. dło Anno Dm 1613».

Rękopism *«Lekarstw w osobliwych niemocach»* składa się z sześciu części. Pierwsza część zawiera przepisy zdrowotne wogóle i na każdy miesiąc w szczególności; druga—porady lekarskie na rozmaite choroby; trzecia—zastosowanie rozmaitych «wódek» lekarskich; czwarta—prze-

¹⁾ *Gąsiorowski*. Zbiór wiadomości do historyi sztuki lekarskiej w Polsce. tom I. Poznań 1839.

²⁾ *Koźmiński*. Słownik lekarzów polskich.

³⁾ *Rostański*. Nasza literatura botaniczna XVI wieku oraz jej autorowie lub tłumacze. Kraków 1888. str. 4—11.

Rostański. Symbola ad historiam naturalem medii aevi. Cracoviae 1900. Pars I p. 60—62.

pisy hodowli owiec i wiadomości o chorobach tych zwierząt; piąta — ustęp łaciński o puszczaniu krwi i «kompleksyach» i wreszcie szósta — wspomniany już ustęp o przepisach lekarskich i zamawianiach, wedle wszelkiego prawdopodobieństwa późniejszego pochodzenia. Ponieważ trzy ostatnie części nie wiążą się harmonijnie z całością, przeto je w wydaniu niniejszem opuszczam.

Czyją ręką był pisany rękopism, czy *Szymona z Łowicza*, czy też jakiegoś przepisywacza, tego rozstrzygnąć nie mogłem dla braku autografów *Szymona z Łowicza*, a więc niemożności porównania charakteru jego pisma z charakterem pisma w *Lekarstwach w osobliwych niemocach*. Nie można również z zupełną stanowczością rozstrzygnąć, czy sam *Szymon z Łowicza* napisał *Lekarstwa w osobliwych niemocach*, czy też kto inny, może jaki jego uczeń, na podstawie Szymonowego dzieła p. n. *Enchiridion medicinae*. Za tem, że *Lekarstwa w osobliwych niemocach* opracował sam *Szymon z Łowicza* przemawia na pozór dwukrotnie powtarzane w rękopiśmie imię jego jako autora: raz w tytule książki, a po raz wtóry na początku rozdziału o «wódkach»; zatem przemawia również wielkie podobieństwo niektórych części *Lekarstw w osobliwych niemocach* tak w treści, jak i w układzie, do *Enchiridionu*. Przeciwno zaś temu przypuszczeniu przemawia pisownia bardzo niedbała i nie konsekwentna, różniąca się od pisowni słów polskich w *Enchiridionie*.

Jak wiadomo, w *Enchiridionie* znajduje się słowniczek łacińsko-polski nazw ziół i chorób. W słowniczku tym polskie wyrazy mają bez porównania staranniejszą pisownię, niż w *Lekarstwach w osobliwych niemocach*. Aby się o tem przekonać dość przytoczyć kilkadziesiąt wyrazów polskich z *Enchiridiona*: Bylicza. Boze drzewko. Szczaw. Pyołyn. Wielki słaz. Kopr swoyski. Złotogłow. Wołowy ięzyk. Krwawnik Zaięczy szczaw. Vodna miętka. Barzszcz. Biała lebiotkha. Panny Mariey włoski. Podroznik. Viołki żółte. Bobrowy stroj. Wysoki mlecz. Vątrobne ziele. Niezapominaj. Turzoua traua. Fiołkowy korzeń. Isop. Kąkol. Sałata. Saluia polna. Jeleni korzeń. Kurze ziele. Cziemierzycza. Dychawicza. Smiercz. Bolenie w stawiech. Teskność serdeczna. Kamień. Czyrwona biegunka. Wielka niemocz. Suchoty. Zapomnienie nad przyrodzenie. Trąd. Glisty. Brzytkosc. Nosni wrzod. Vrzod pluczny. Zrzyganie. Szczkawka. Dnia niemocz. Brodawky i t. p.

Różnica pisowni w *Enchiridionie* i w *Lekarstwach w osobliwych niemocach* wprowadzie przemawia do pewnego stopnia przeciwko przypuszczeniu, że *Szymon z Łowicza* własnoręcznie *Lekarstwa w osobliwych niemocach* napisał, jednak nie obala zupełnie tego przypuszczenia. Możliwą jest rzeczą, że z rękopismu *Szymona* robiono odpisy, a z tych odpisów jeszcze odpisy, przyczem przepisywacze uważali za potrzebne poprawiać pisownię Szymonową. Być może, że i rękopism,

znajdujący się w Bibliotece Jagiellońskiej, jest jednym z takich odpisów. Najprawdopodobniej jednak *Lekarstwa w osobliwych niemocach* powstały na wzór ówczesnych poradników lekarskich popularnych, czyli tak zwanych *Ogrodów zdrowia*, stanowiących nieraz zlepek kilku części, nie mających nic wspólnego ze sobą, a napisanych przez rozmaitych autorów. Wydawca tego rodzaju książek brał jedną część dzieła z jakiegoś autora, tłumaczył ją na język ojczysty, przekręcając przytem nieraz sens do niepoznania. Tak samo postępował z innemi częściami dzieła. Potem przypisywał dzieło jakiej znakomitej osobie, wreszcie dodawał do czytelnika przedmowę i puszczał książkę pod swem nazwiskiem w świat.

Może ktoś, niezadowolony z *Ogrodu zdrowia*, wydanego w Krakowie 1534 w tłumaczeniu polskiem *Stefana Falimirza*, lub uważając że ta książka zawiera sporo bałamutnych wiadomości — a za taką uważały ją swietlejsze umysły z XVI stulecia, jak np. *Marcin z Urzędowa* — postanowił przysłużyć się ziomkom wydaniem popularnej książeczki lekarskiej, przeważną część przepisów medycznych biorąc nie z obcych pisarzów, lecz z dzieła polskiego doktora i podając je bądź w dokładnem streszczeniu, bądź w wiernym przekładzie. Przyjmując, że w ten sposób powstały *Lekarstwa w osobliwych niemocach*, rozumiemy, dlaczego w tytule powiedziano, że przepisy lekarskie, czyli, pisząc ówczesnym językiem, lekarstwa, zostały z różnych pisarzów przez *Szymona* złożone, « z Herbariusa mystrzowego thv wybierane ». To znaczy, że ten, co książeczkę układał, wybrał przepisy lekarskie z *Szymonowego Enchiridionu medicinae*, stanowiącego zbiór przepisów z rozmaitych autorów przez *Szymona* ułożony jak o tem świadczy sam tytuł:

Enchiridion medicinae, pro tyrunculis huius artis, quam compendiosissime ber Simonem de Louicz, Artium et medicinae Doctorem, collectum.

Remedia singulorum morborum ex optimis et celeberrimis rei medices authoribus quam compendiosissime congesta, secundum seriem Alphabeti.

W tytule więc *Lekarstw w osobliwych niemocach* należałoby rozumieć, że *Herbarius* ma oznaczać *Enchiridion medicinae*, i że *Szymon* nazwany tu jest mistrzem. Przynajmniej inaczej tytułu zrozumieć nie mogę. Tytuł ten zresztą niezupełnie odpowiada treści książki, która prócz lekarstw na rozmaite choroby zawiera także przepisy zdrowotne, rozdział o «wódkach», rozdział o «posnaniu sdrowia i niemocy które prichodzą na owcze» i inne rzeczy. Zapewne tytuł należy tylko do drugiego rozdziału, gdyż inne rozdziały prócz pierwszego, mają oddzielne tytuły.

Ze względu na popularny charakter książeczki zrozumiałe jest także umieszczenie rozdziału «o poznaniu zdrowia i niemocy, które przychodzą na owce», gdyż ten, co układał dziełko, chciał nie tylko podać ludziom rady, jak mają żyć i ratować się w chorobach, ale również rady gospodarskie, a w danym razie przepisy hodowli owiec, tembar-

dziej, że przedtem nikt w Polsce w tym przedmiocie nie pisał, a przy najmniej nie pisał po polsku. Skąd wzięty rozdział o hodowli owiec, tego dociec nie mogłem. Rozdział ten obok rozdziału, zawierającego przepisy lekarskie dla ludzi, nie powinien nas zbyt dziwić, gdyż wówczas lekarze zajmowali się takie weterynaryą, jak świadczy o tem choćby książka, w r. 1564 przez *Marcina Siennika* wydana p. n. *Lekarstwa doświadczone, które zebrał uczony lekarz pana Jana Pileckiego któremu są przydane lekarstwa końskie z ćwiczeniami tegoż lekarza i t. d.*

Rozpatrzmy teraz trzy pierwsze części rękopismu, które do niniejszego wydania wchodzi:

Pierwsza część, zawierająca przepisy zdrowotne, przepisana jest z dziełka Franciszka Mymera, prof. uniwers. krakowskiego, p. n. *«Dobrego zdrowia rządzenie przez wszystkie miesiące roczne i t. d.»*, wydane go w Krakowie u Szharffenberga 1532, następnie 1543 i 1575. Zarówno tytuł dziełka, jak i przepisy w nim zawarte, podane są w trzech językach: łacińskim, niemieckim i polskim. (Tytuł łaciński: *«Regimen sanitatis medicorum etc»*, niemiecki: *«Ein gut regiment der gesundheit i t. d.»*). Cały tekst ułożony jest wierszami o rymach często kalekich. Część łacińską i polską wydał w przedruku T. Wierzbowski (wraz z drugą bardzo rzadką broszurką lekarską z r. 1543 p. n. *«Nauka rządzenia ku ustrzeżeniu od zarażenia powietrza...»* Korn. Agryppy) jako zeszyt XI *«Biblijoteki zapomnianych poetów i prozaików polskich»* Warsz. 1899.

Z książeczki Mymera do rękopismu Szymona z Łowicza nie wniesiono tylko kilku przepisów o spożywaniu niektórych pokarmów, jako też przepisów o zachowaniu się w czasie gdy księżyc znajduje się kolejno w 12-tu znakach zodyaku oraz porobiono niektóre zmiany.

W rękopiśmie *Szymona* zaledwie zauważyć możemy, że w pierwszej części mamy do czynienia z wierszami. Wyraźny ślad wierszy widać tylko w niektórych ustępach np.

Po każdym pokarmie masz pić
Jeżelibyś chciał długo zdrów być. (§ 6)

Kto mnie pije,
Tak miód mówi
Ten jest rano, wieczór chory
Zapiekam mu też wszystkie żyły
I czynię w tobie głos miły. (§ 8)

Gdy czasy wiosne przychodzą
Karmie zbyt nie szkodzą. (§ 11)

Jeślibyś po obiedzie spał
Te dary sobie będziesz miał:
Zimno, lenistwo i ból głowy
K temu rymę
I opuchlinę. (§ 14)

Gdy już po łaźni wyjdiesz
Niemasz wnet pić
Ani też jeść,
Bo to bardzo nie jest zdrowie,
Jako piszą doktorowie. (§ 20)

Jeślibyś chciał żyć przespiecznie
W lutym masz pić i jeść miernie
Przeto wiaruj się zimnego.
Puszczaj krew z palca wielkiego. (§ 22)

W maju masz przespiecznie robić
Puszczać krew i do łaźni chodzić. (§ 25)

Wszystkie przepisy w pierwszej części zawarte tchną prawdziwą prostotą. Na każdy miesiąc podany jest krótki przepis, jak się zachować należy pod względem zdrowotnym, i na tem koniec, gdyż przepisy o zachowaniu się w czasie gdy księżyc znajduje się kolejno w 12-tu znakach zodyaku opuszczono z książeczki Mymera. Napróżno szukać tu rozmaitych przepowiedni, przesądów i tym podobnych rzeczy, w które tak obfitują przepisy na każdy miesiąc zawarte w *Ogrodzie zdrowia*, wydanym po polsku przez *Stefana Falimirza*. O różnicy między temi przepisami najlepsze pojęcie dają przytoczone niżej ustępy ze wspomnianego *Ogrodu zdrowia*:

«Stycznia miesiąca: Masz dobre wino pić niż krew puszczać będziesz. Nie czo wkuś pierwey. Trunku ku odmiekczeniu brzucha nieprzyjmnuy, często się w łaźni myy, rano iedz á nie wiele, bo przezliczne iedło okrutną zimniczę płodzi. Ktoż pierwszego, ij. v. vij. viij. á XV dnia tego miesiąca krew puscí, tego roku umrze, grzymania thego miesiąca, wiathry wielkie tego roku á mnostwo meki á walki znamionuie, pokarmy gorące tego miesiąca ieść zdrowo iest.

Styczeń powiada. Za czasu mego krew puszczać, nieiest pożyteczno. Jedno byłaliby tego potrzeba, tedy day zaciąć te żyłę w skorze, która iest nad palczem, Siropu albo trunku: nie przyjmnuy. Dziecię które się narodzi zimnego przyrodzenia będzie».

«Grudzień. Grudnia ostrzegay głowy swey od mrozow, abys

czają rok zdrową głowę miał, day sobie zaciąć główną żyłę, a myy sie w łazni poki sie podoba. Topolą á Imbier iedz. Kto vj. vij á xj dnia krew sobie pusi, tego roku umrze. Kto posledniego dnia na skonaniu Grudnia żelazem ranion będzie, albo syrop á trunk przyjmie, wnet albo richło umrze. Dziecię kthore sie tego dnia narodzi, nie będzie nakłoniono ku dobremu, ale haniebną śmiercią vmrze. Jestli vslyszisz grzmienie tego miesiąca, wiedz że tego roku obphitość będzie wszystkich potrzeb, á dobri pokoy, a dobroć miedzy ludźmi. Przygodne są te^o miesiąca wszystkie gorące rzeczy.

Grudzień. W czasu mogim iestliże potrzeba te^o, z głowy krew puszczay (ale nie kordem). Piernych pokarmow vziway, muszkát iedz, Trunku nie przyjmuy. Dziecię ktore sie narodzi, sprawiedliwym sedzczą będzie, mocny á grubego ciała, A wszakże będzie smyslny.

Przepisy zawarte w pierwszej części *Lekarstw w osobliwych niemocach* podobniejsze są do przepisów w *Lekarstwach doświadczonych* przez *Siennika* w r. 1564 wydanych, niż do przepisów przytoczonych wyżej z *Ogrodu zdrowia* w wydaniu *Stefana Falimirza*. W *Lekarstwach doświadczonych* znajdujemy tego rodzaju przepisy:

«Styczeń, Januarius.

Kiedy przyydzie ksyężyc Styczeń,
Rzeczy ciepłych pożyway weń,
Piy co służe Miodu nechay
Idź do Łáźniey á krew puszczay».

«Sierpień, Augustus.

Sierpniać trzeba vmierzenia,
Niechay Pániey, ani spánia,
W łazni nie bądź, krwie niepuszczay
A wiele sye nie obiaday».

W ten sposób są podane i inne przepisy na rozmaite miesiące. Z powyższego wynika, że pierwsza część *Lekarstw w osobliwych niemocach* nie różni się zasadniczo ani co do układu, ani co do treści od przepisów zdrowotnych, zawartych w popularnych poradnikach lekarskich z XVI wieku, choć od niektórych z nich, jak *Ogrodu zdrowia*, który do czekał się trzech wydań, stoi wyżej, gdyż nie podaje za przykładem tej książki błędnych a pełnych zabobonu przepowiedni, które mogły się przyczynić jedynie do szerzenia ciemnoty w kraju.

Autorem a raczej tłumaczem z łaciny pierwszej części *Lekarstw w osobliwych niemocach* był, jak się wyżej rzekło, *Mymer*, a nie *Szymon z Łowicza*, jakby o tem z rękopismu można było wnosić. Co zaś do drugiej

i trzeciej części rękopismu, to nie ulega wątpliwości, że autorem ich był *Szymon z Łowicza*, lubo mógł nie on sam lecz ktoś inny odpowiednio rozdziały *Enchiridionu* częściowo streścić, częściowo przełożyć. Jeden z rozdziałów *Enchiridionu* zatytułowały *Remedia singulorum morborum secundum seriem alphabeti*, zawiera przepisy lekarskie na sześćdziesiąt i jedną chorobę. Jestto wybór przepisów, zebrany bardzo pracowicie z licznych pisarzy starożytnych i średniowiecznych. Do najczęściej cytowanych autorów należą: *Galen*, *Dioscorides*, *Plinius Valerianus*, *Plinius secundus* i *Avicenna*. Innych natomiast autorów cytuje *Szymon z Łowicza* w tym rozdziale *Enchiridionu* daleko rzadziej. Do nich należą: *Rasis (Rhazes)*, *Apulejus*, *Emilius Macer*, *Hippokrates* i inni. Praca to nawszkroś kompilacyjna, w której niemasz ani śladu krytycyzmu Hipokratesowego, choć zapewne znał nasz autor, z cytą sądząc, pisma ojca medycyny greckiej.

Obok krótkich przepisów podaje *Szymon* w tym rozdziale i niekończenie długie recepty. Otóż przepisy z tego rozdziału *Enchiridionu* zostały częściowo krótko streszczone, częściowo przełożone w drugiej części *Lekarstw w osobliwych niemocach*, z zachowaniem nawet tego samego porządku, który w *Enchiridionie* miał sens, bo tam nazwy chorób wraz odpowiednimi przepisami lekarskimi były ułożone według abecadła, a więc: *Alopetie Remedia*, *Aurium R.*, *Asmatis R.*, *Comicialis morbi*, *Epilepsie R.*, *Colice et Iliacę R.*, *Cardiace, seu tremoris cordis R.*, *Calculo laborantium R.*, *Dentium R.*, *Dolentis capitis R.* i t. d. Z nielicznymi wyjątkami wszystkie te paragrafy zostały powtórzone w skróceniu w «*Lekarstwach w osobliwych niemocach*». Lecz znajduje się w «*Lekarstwach*» także kilka przepisów, a raczej zamawiań (§§ 4, 8, 67), które zgoła nie licują z całym charakterem książeczki, i których niema wcale w *Enchiridionie*.

Toż samo, co się powiedziało o drugiej części *Lekarstw w osobliwych niemocach*, da się powiedzieć i o trzeciej części, traktującej o «wódkach», to jest o wodzie, przepędzanej na rozmaitych ziołach ¹⁾. I tutaj znajdujemy ten sam porządek w układzie, co i w *Enchiridionie* i tę samą treść w dosłownym prawie przekładzie. Aby się o tem przekonać, dość porównać odpowiednie paragrafy w *Lekarstwach w osobliwych niemocach* i w *Enchiridionie*, gdzie np. w paragrafie *Aqua Buglosse* czytamy: *Cor confortat, Sanguinem mundificat, Melancholiam remouet. Cerebrum infectum humore adusto et melancholico, curat. Dementes et fatuos sanat. Utilis est in omni specie scabiei et lepre.*

¹⁾ *Rostafiński*. *Symbola ad historiam naturalem medii aevi*. Cracoviae 1900. Pars I p. 461.

Rostafiński. *Medycyna na Uniwersytecie Jagiellońskim w XV wieku*. Kraków 1900. str. 76.

lub w paragrafie *Aque pro capite*: Aque pro capite sunt iste, Aqua Saluje, — Betonice, — Calamenti, — Serpilili, — Camomilie, — Papaveris, — Rutte, — Rosmarini, — Pulegij, — Melliloti, — Lactuce.

Z powyższego rozbioru *Lekarstw w osobliwych niemocach* jesteśmy uprawnieni do twierdzenia, że właściwym autorem drugiej i trzeciej części tej książeczki jest Szymon z Łowicza, lubo wątpić można, czy sam ją według *Enchiridionu* przekładał i streszczał.

Ważną rzeczą jest określić czas, z którym *Lekarstwa w osobliwych niemocach* zostały napisane. Biorąc pod uwagę datę wydania *Enchiridionu* to jest rok 1537, twierdzić możemy, że nie wcześniej została napisana książeczka, o której mowa. Z wyglądu pisma i z pisowni trudno określić, czy mamy do czynienia z utworem z pierwszej połowy XVI stulecia, czy też z drugiej. Na zasadzie filigranów czyli znaków wodnych również nie udało mi się bliżej daty powstania, *Lekarstw w osobliwych niemocach* określić. Skazani więc jesteśmy na same przypuszczenia. Otoż przypuszczam, że rękopism, o którym mowa, został napisany wkrótce po ukazaniu się *Enchiridionu*, kiedy jeszcze brak było tego rodzaju popularnych poradników lekarskich i prócz *Ogrodu zdrowia* żadnych innych nie było. Lecz gdyby nawet pochodził on z drugiej połowy XVI stulecia, to i tak stanowił rzadki zabytek polskiego piśmiennictwa lekarskiego, jeśli się zważy, że w XVI wieku wyszło bardzo mało polskich książek lekarskich.

Na zakończenie słów kilka o znaczeniu wydawania tego rodzaju zabytków rękopiśmiennych, jak *Lekarstwa w osobliwych niemocach*. Mają one wielorakie znaczenie. Historyk medycyny zainteresuje się *Lekarstwami w osobliwych niemocach*, gdyż rzucają one światło na stan ówczesnego piśmiennictwa polskiego popularno-lekarskiego. Historyk języka może znajdzie w tej książeczce nie jeden ciekawy szczegół ze staropolszczyzny. Ci, którzy interesują się polskim mianownictwem lekarskim, mogą również pewną korzyść z przeczytania *Lekarstw* odnieść. Wreszcie ci, którzy badają genezę naszego lecznictwa ludowego, niewątpliwie znajdą tutaj niejedno źródło dzisiejszych przesądów leczniczych. A więc i dla historyka medycyny i dla językoznawcy i dla etnologa może się przydać wydanie tego rękopismu z XVI stulecia.

Oddzielne ustępy książeczki oznaczyłem paragrafami, czego nie było w rękopiśmie.

Na to, że pierwsza część «*Lekarstw w osobliwych niemocach*» została przepisana z książeczki wydanej przez Mymera, zwrócił uwagę wydawcy znakomity badacz języka polskiego, Prof. A. A. Kryński, który poczynił również w odsyłaczach objaśnienia wyrazów mniej

zrozumiałych lub przekreślonych w rękopiśmie oraz dopełnił miejsca nieczytelne lub opuszczone w pierwszej części rękopismu podług tekstu książeczki Mymera w przedruku T. Wierzbowskiego. Za pracę tak gorliwą, tak chętną, a dla dokładności wydania obecnego tak pożyteczną i pełną wartości, składają wydawca rękopismu i redaktor Krytyki najserdeczniejsze podziękowanie.

Pragnąc jaknajdokładniej wydać „Lekarstwa w osobliwych niemocach“ zachowaliśmy pisownię rękopismu oraz wszelkie skrócenia, jakie się tam znajdują. Wyrazy nieczytelne oznaczyliśmy kropkami. Wyrazy lub litery niewyraźnie w rękopiśmie napisane, których brzmienia można się było tylko domyślać, wydrukowano kursywą. Dla łatwiejszego zrozumienia tekstu przypominamy czytelnikom, że głoskę u oznaczano w staropolszczyźnie także przez v, głoski y, i — przez ŷ, głoskę w — przez v, u. Zamiast końcówki us pisano czasem znak 9, np. zamiast Galenus — Galen9; przy skróceniu wyrazów robiono znak —, np. zamiast z piwem pisano spivē, zamiast Anno Domini — A^{no} Dⁿⁱ, zamiast secundus — scđ9 i t. d.

LEKARSTPHA

w

OSOBLYWYCH NIEMOCZACH.

I.

§ 1. Chceszli myecz thŷ sercę mocne ŷ sdrowŷe ¹⁾ ŷa thobie radę bacz vesolnŷ: niemasz się gnŷewacz spracami się nŷeobŷeracz smvtne serce ciepy ²⁾ drzeciŷ ³⁾ ŷ ku smŷerczy cie prŷpedzŷ Ale zŷwoth thwoŷ vesolŷ czini starosciŷ grand ⁴⁾ dobrŷ smvthe serce ŷ gnŷew czŷesŷ ⁵⁾ wmŷsli ⁶⁾ nŷgdŷ nŷewesolŷ tho troŷe traui czlouieka iż yest krothkŷego zŷwothá.

§ 2. Niemaslŷ Lekarzow

Jeslŷ thŷ lekarow nŷemasz thŷ trzŷ czothiŷ ⁷⁾ sobŷe roszał dobrŷ pokoŷ vmŷsl vesolŷ mŷernosc chowaŷ na kasde dnŷ

§ 3. O spaniu

Jeslŷ cheslŷ ⁸⁾ bŷcz czouiek zdrouŷ na prawem bokv spacz pocznŷ, ale masz nalewem bokv zawse dokonacz thwego snv wsthawslŷ ⁹⁾ nŷebáč gnusnŷ ale rusaŷ swemi czlonkŷ tak dlugo asz sie zagregiesz ¹⁰⁾ wmŷŷ recze ŷ wosŷ ¹¹⁾ sciesz gd ¹²⁾
Cheslŷ bŷcz sdrow doskonale wŷmŷ vstha besczapkŷ nŷechocz na szŷmno bo thobŷe tho będzie skodno nŷemasz się na slonczv palŷcz cheslŷ na swŷecie dlugo zŷcz

¹⁾ zdrowe ²⁾ ciebie ³⁾ dręczy ⁴⁾ grunt ⁵⁾ częsty ⁶⁾ umysł
⁷⁾ cnoty ⁸⁾ chcesz ⁹⁾ wstawszy ¹⁰⁾ zagrzejesz ¹¹⁾ włosy ¹²⁾ Gdy że się
uż rano ubrał i wszystko się wygotował.

§ 4. Oth ochezivość jedienia

Schŷwosczy¹⁾ thweŷ masz wneth posnacz czo bŷ²⁾ mŷal sdrowo posiwacz wŷersz mŷ ŷstho³⁾ ŷest snak prawŷ gđŷ masz wsciech⁴⁾ male silni nŷemas ŷescz szadniŷgo pokarmvasz bedzie zolędek thwoy prosnŷ ath pokarmu wszielkŷch⁵⁾ pŷerweŷ przetho malo othpoczni

§ 5. Mierność chowaŷ

mŷethkŷe potrawŷ pierweŷ ŷecz athwarde chowaŷ naposlec⁶⁾ nŷemozesz się thesz nŷgdŷ obieracz⁷⁾ nŷeuiele pŷŷ ma rada ŷesth ŷeslŷ bŷ chcial brzvt⁸⁾ napelnŷcz thedŷ się masz mŷernŷe radicz⁹⁾ bo mŷeso bardzo zapali mocz daŷe auiczena¹⁰⁾ mouŷ. thwoŷ gloth¹¹⁾ thákŷesz ŷ pragnŷenŷe ma bŷcz na kosdŷ czás miernie bedeslŷ¹²⁾ ŷescz¹³⁾ vŷele czierpial thak zŷwothá nŷebedzŷesz mŷal. oth ŷedzŷenia masz przesthawacz wdaszdeŷ¹⁴⁾ karmŷeŷ mŷernosc¹⁵⁾ chowacz bo zoledek napolnŷoni czini stmvthkŷ ŷ bolesczŷ

§ 6. O pycziw miernem

po kasdem pokarmie masz picz ŷeslŷ bŷ chŷal dlugo sdrow bŷcz po obyedzie masz przedlusicz apothem troche mŷernŷey pŷcz chceslŷ się dobrze nŷemoczŷ vbronŷcz¹⁶⁾ ktemv thesz sdrow bŷcz thodŷ¹⁷⁾ nŷepŷ bez¹⁸⁾ pragnienia [athesz iescz bespragnienia] athesz ŷescz¹⁹⁾ bez lagnŷenia

§ 7. O vinie dobrem

vino ma rosmaŷthe dari bo czini mvsk thwoŷ vesolŷ ŷ thoŷ soled²⁰⁾ek rosgregie thakiesz thesz wŷtraui cialo acisci thakiesz oczŷ a....²¹⁾ zmŷslŷ ŷ sluch²²⁾ rosveselŷ thesz dziecz²³⁾iathkowŷ ŷ ŷ ŷeslŷ musz²⁴⁾ dasz pŷcz

§ 8. O midzie

kto mnŷe pŷe thak mŷoth mowŷ then ŷesth ranno²⁵⁾ wieczor chori zapŷekam mu thesz wsthkŷ zŷlŷ ŷ czinie w thobŷe glosz mŷlŷ.

¹⁾ Z chciwości ²⁾ os. 2-ga, dziś—cobyś miał. ³⁾ iż to ⁴⁾ w uścicach ⁵⁾ wziętych ⁶⁾ na pośledz ⁷⁾ objeść ⁸⁾ rządzić ⁹⁾ Avicenna ¹⁰⁾ głód ¹¹⁾ będziesz li ¹²⁾ ich ¹³⁾ w każdej ¹⁴⁾ uchronić ¹⁵⁾ tedy ¹⁶⁾ ani też jedz ¹⁷⁾ mnoży ¹⁸⁾ sluch lekki ¹⁹⁾ dzieciątko ²⁰⁾ mu. ²¹⁾ rano.

§ 9. O sdrovem picziw

Saluia sruthą smýesana czini nam przespieczne pýczic.
ktemv przyłoś gniath... ¹⁾ bo tho sbithną myłoscz mnýesy,

§ 10. O czasv wiosnem

gdý czasý wýosne przýchodzą karmię sbithne skodzą
a gorączoszczý thesz lethne wye ²⁾ zaskodza thobýe.

§ 11. O owoczv iesennem

wýesený nýegiecz ³⁾ ouoczv bo zaskodzy bardzo sdro-
wýw, ale gdý jusz bedzie ku szimýe ýecz ouocz pokýcz sie
chcze.

§ 12. O mýczv po obiedzie

Ieslý się po obiedzie wmýesz, thý dua posithký mýecz
będiesz, bedzies tak mýal recze cziste ktemv thesz oczý
sdrawe

§ 13. O lásny ⁴⁾

Lasny ⁵⁾ po obyedzie tłuszczý ⁶⁾ ale przeth obyadem
.... ⁷⁾ wýłkothne reczi thuscieýa suche wýgo ⁸⁾

§ 14. O połudnyowem spaniv

po obyddie gdý ývsz wsthanýesz spanýa sie wýarowacz
bedziesz albo malý albo kasdý ⁹⁾ nýechaý thuoy sen bedzie
dzienny, ýeslý bý po obyedia spal thý darý sobýe badziesz
mýal szýmno, lenistwo bol glovi ktemv ryme ý opuchilnę

§ 15. Nietrimaý vriný

nýemasz wodý zatrimýavacz, ¹⁰⁾ aný thesz zadku nýe-
szczýskacz wýatrv w sobýe nýechowacz, Bo sthego masz
chorobup ¹¹⁾ wýale ýesli bedziesz ¹²⁾ czierspial opucłinę y mo-
rzenýe wbruchw głouý zawroth bruch ¹³⁾ thesz themv ¹⁴⁾

¹⁾ Kwiat róźany ²⁾ w jedzeniu) w jesieni nie jedz ⁴⁾ o łaźni
⁵⁾ łaźnia ⁶⁾ tłusci ⁷⁾ chudzi ⁸⁾ wygorewają ⁹⁾ ładu ¹⁰⁾ zatrzymać
¹¹⁾ chorób ¹²⁾ opuszczone: wiatry trzymał, ty niemocy będziesz cierpieć:
¹³⁾ kurcz ¹⁴⁾ ktemu.

§ 16. Kŕedy masz dolasnŕeŕ ŕcz

ŕesli chcesz winicz ¹⁾ wielkieŕ skodŕ szŕthŕ nymasz chodzŕcz do lasnŕey, ale gđŕ ŕusz dobrze stravisz mozesz się wesele smŕcz ²⁾ ŕeslŕsz do nŕeuiasthŕ chodzil albo kiedŕsz sie w lasnŕ ³⁾ nŕemasz thego czasu pisacz chceslŕ dobri wrok ⁴⁾ olrimacz. ⁵⁾

§ 17. Niechocz do lásnŕeŕ

maslŕ rime ŕ bol glowŕ ciekaŕe ⁶⁾ oczi ŕ sbŕthku ⁷⁾ pelnŕ bruch [pelni] zap robaczliui nyemasz nawŕedzac do lasnŕeŕ

§ 18. O pliuáŕŕchich oczach

mŕ czithami thŕ trzŕ reczŕ czo czinia capŕacze oczey ⁸⁾ goracze ⁹⁾ sle spanie ŕ ktemv sbŕthne pŕczie

§ 19. O pŕscaniv kŕvie

wthy szwŕetha mozesz kŕw ¹⁰⁾puszcz, chceslŕ dlugo zŕw zostacz. Szwŕathy marczin ŕ bartlomŕeŕ, radze ¹¹⁾ puszcz philiph blazeŕ czaszv wŕeszŕennego ŕ thesz lathnego puszczaŕ kŕw sprawego bcká wesznŕ ŕ ziemie ¹²⁾ puszcz kŕw naleweŕ stronŕe. przethnowem kŕieziczem pŕecz ¹³⁾ dnŕ mŕemasz [nŕmasz] przecziacz sádnŕ ¹⁴⁾ zŕly thesz po pyathem dw-dzŕesznv dnŕw bo sthego wie ¹⁵⁾ masz ŕadow siecz nŕmasz thweŕ zŕly nŕgdŕ as bŕ bel kŕiesic stharŕ w pŕecz dnŕ

gđŕ bedzŕesz chorŕ wpelnŕ ¹⁶⁾ nŕepuscaŕ kŕwŕe sthwoŕeŕ zŕly, nowŕ kŕŕeszcz mlodem dobrŕ gđŕ chce wmnŕeŕsacz szwoŕeŕ zŕly gđŕ sie stharzeŕe ¹⁷⁾ kŕiexic takiesz thesz mabŕcz stharŕ

§ 20. Gdy slansŕeŕ vimdziesz

gđŕ ŕvsz polasnŕeŕ vinidzes nŕmasz wneth pŕcz anŕ thesz ŕescz, bo tho bardzo nŕegŕesth sdrowie ŕako pŕsza doctorowŕe

¹⁾ uŕć=ujśc ²⁾ umŕć ³⁾ włáźni mył ⁴⁾ wzrok ⁵⁾ otrymać ⁶⁾ ciekaŕe ⁷⁾ zbity ⁸⁾ kapiáŕe oczy ⁹⁾ goráŕa łáźnia ¹⁰⁾ kŕw ¹¹⁾ kaŕe ¹²⁾ w jesieni i zimie ¹³⁾ pięc ¹⁴⁾ áadnej ¹⁵⁾ wiele? ¹⁶⁾ gdy księŕzyc stoi w pelni ¹⁷⁾ starzeŕa.

Oth dwanasczie kxieziezow

§ 21. sthŷczniw

masz sie radzŷcz ¹⁾ wsthŷcznŷowe dnŷ bŷsz ŷath ²⁾ pokarmŷ zawszdŷ cieple pŷŷ miernie ranno wieczor sztrzesz sie mŷodu bo bedziesz chor, moiesz przespŷecznŷe robŷcz ³⁾ ŷ szwej zŷlŷ krw poszczŷcz

§ 22. O luthnŷw

ŷeslŷ bŷ chczial zicz przespŷecznŷe wluthnem masz pŷŷcz ŷ gŷesc miernie przeth wŷaruŷ sie szŷmnego puscaŷ krw posalcza wŷelkŷego

§ 23. O marczev

marzecz dagŷe wŷktothnoscŷŷ ⁴⁾ rodzŷ ktemu sle ⁵⁾ bolescŷŷ q krwie nŷgdŷ vmnyeysa ⁶⁾ puszczacz ale korzenia posiuacz

§ 24. O kwietniw

kwieczin ma tak wielkie moczy ŷsz odnawia wsthkŷ ⁷⁾ reczy w thobie ⁸⁾ othworzŷ ŷ ⁹⁾ nową czŷeplą mlosŷ ¹⁰⁾

§ 25. O maŷv

w maŷ ¹¹⁾ masz przŷespiecznŷe robŷcz [robŷcz] puszczacz krew ŷ dolasnŷeŷ chodzycz thtwoŷ poka ¹²⁾ ma bŷcz roszmagŷthŷ zewthkŷem ¹³⁾ sielem przŷprauŷoni

§ 26. O cerwezv

Sthresz sie v czŷerchu ¹⁴⁾ . . . thego mŷdu ¹⁵⁾ ŷ pŷwa mlodego masz ŷesch lactukove lŷszczŷe nŷepŷ nathczo sthudenŷcze wodŷ

§ 27. O siemnikv

kto sie chce w sziemniku opatricz ¹⁶⁾ uŷaruŷ brucha pŷczim obrasicz, nŷemasz thweŷ zŷlŷ przeczinaacz dolasnŷeŷ

¹⁾ rzędzić ²⁾ byś jadł ³⁾ w łaźnię wnić ⁴⁾ wilgotności ⁵⁾ złe ⁶⁾ w nim nie masz ⁷⁾ wszyscy ⁸⁾ w ciele sirodki ⁹⁾ krew ¹⁰⁾ mnoży ¹¹⁾ w maju ¹²⁾ pokarm ¹³⁾ wszystkim ¹⁴⁾ w czyrwcu picia ¹⁵⁾ miodu ¹⁶⁾ opatrzyć.

wnicz anŷ thesz spacz studzianą wodą ¹⁾ szokŷem ²⁾ saluią
szmŷesaná

§ 28. O sierpniw

w sierspniv thŷ masz mŷernŷe zicz nŷeczŷsthocz ³⁾ spa-
nia oddalŷcz ciepła lasni wŷekŷego ŷedŷŷenŷa puscaŷ
krew ⁴⁾.....

§ 29. O ŷesiennikv

w thŷm kxiezieczv ouocz sdrouŷ chleپ skapusthem szvi-
nem gruskŷ pŷŷsze spokrzyw akrew ⁵⁾ szŷelem ŷadaŷ

§ 30. O wrzesienikv

ŷecz swŷerzŷnę⁶⁾ ptakŷ pŷŷ noue uino wthŷ czasszŷ
aczkouiek ma bŷcz sdroue a wszakosz pelnienie prosne ⁷⁾

§ 31. O listhopadzie

lŷsthopat czini rime przetho szię strzesz szŷmnych rze-
czŷ mŷernŷe szię w pokarmŷe chowaŷ, polasnŷeŷ snŷeui-
sthámy nŷe graŷ, oth wŷelkŷego pŷczia sthrzesz się krew
moezsz pvszczacz przespiecznie.

§ 32. O gradnia

czŷeple rzeczŷ bardzo sdrove szŷmnych pokarmow
wsthrzegaŷ szię glówną sŷle ⁸⁾ kasz thwe mŷcieŷ nŷema
bŷcz cęsthe wsdŷ ma bŷcz cialo chedogŷę

II.

Thu się pocŷŷnaŷą lekarstwá o nŷemoczach a napŷerweŷ

§ 1. o parchv na glouię.

kŷedŷ komv parch na glowŷe, thedŷ nauarzŷwszŷ oszŷ-
mŷego szŷtha ŷ szwŷnŷemŷ gównŷ spalŷcz ŷ przez on
popŷol naczadzŷcz lugu ŷ mŷcz szię thedŷ nŷebędze

¹⁾ jest zdrowa ²⁾ z czosnkiem ³⁾ nieczystość ⁴⁾ nie puszcza krewie,
ani się leczy ⁵⁾ opuszczone: puszcza, zwierzyne, gęś z zielem jadaŷ
⁶⁾ gęsi ⁷⁾ próżne ⁸⁾ opuszczone: moŷesz puścić, letne pici kaŷ juŷ noŷić.

Item polska wsa snýedwýedzýem sadlem ýasth pomocnë. Item popioł wloských orzechw spaloni parchowathem ludzýam wloszý przywracają

Item gloua szajączá ¹⁾ spalona snýeczwyedzýem sadlem albo zoczem przývñýona pomaga

Item gnoý mýsý sterthý ²⁾ z ocztem przývñýoný

Item smalcz gęszý ³⁾ szmiodem setrzý—szadlem ⁴⁾ nýedzwýedzýem ý pomasz nakrapýającz mýescze býalą czýbulą

Item naprzeciw parchv lekarstvo domowe—ýeslý bý sbozego drzewka piopýol bil vczýnyon. a sonego popýolu Lvk, częstokroc z głowę mýl thedý odpędzýa parch

Item avýczena then doctor tak doctor mový sadlo nýedzwýedzýe poszýteczne parchový.

§ 2. Oth vssv lekarstvo

kýedzý ⁵⁾ komv vssý zaliegą thedý sok rzothkýaný wssý napuszczają—albo nakrapýają

Item od tegos—sok czýbulný szmlekem nýewýescze ⁶⁾

Item sok czwýklianý rozpuszczaný

Item sok ruczianý wpuszczaný

Item sok liebýthczaný — bo Lessczy ⁷⁾ vssv ⁸⁾ vsmierza

Item sok koprowý talýesz ⁹⁾ wpuszczaný

§ 3. Oth dichavýcze Lekar.

kýedzý komv dichavýcza thedý vwarz isopu ý mýethký ý pý

Item od tegosz czosnek vwarzoný ýszerowý ¹⁰⁾

Item ýest poszýtheczne vwarzenýe centuriýeý ý krokosu czesthokocz ¹¹⁾ pýthe

Item pliniý scdý ¹²⁾ thom ¹³⁾ doctor tak povýeda Listki bukowe starthe smýodem są pozýtecznë

§ 4. Oth nýemoczý wýelkýeý szwięthego Valenthego Lýekar

nýech mový pýecz pacziérzy na pamýathkę, pýaczv ran bozech ý szýedm sdrovech marý na pamýathkę szýethmv ve-

¹⁾ zająca ²⁾ starty ³⁾ gęsi ⁴⁾ z sadłem ⁵⁾ kiedy ⁶⁾ niewieściem ⁷⁾ boleści ⁸⁾ z mlekiem ⁹⁾ także ¹⁰⁾ surowy ¹¹⁾ częstokroć ¹²⁾ secundus ¹³⁾ ten.

selya pannŷ varŷŷ ¹⁾ apotē nŷech bēdzŷe wszeŷth ²⁾ gar-
nŷecz wodŷ pelnŷ koja w wszŷawszŷ wprawe recze w kto-
rey nŷech bēdzŷe trzŷyman ŷ lan na Lewa reke. a thŷ slova
maŷa bŷcz movŷonŷ. wnazareth sie pan bog poczał w be-
thelegem sie narodzŷl wŷordanŷe ochrczon. wŷervzalem vmę-
czon—tocz ŷest tak vŷerna prawda. tak prestance ³⁾ vŷelkŷ
wrzoth. ŷ nŷemocz vŷelka. pŷothrovŷ albo annŷe a polŷe-
vaŷaŷc oblŷcze nŷemocznego. vŷmŷe oŷcza ŷ sŷna ŷ ducha
szwethego atho masz dzŷelacz ⁴⁾ przez trzŷ pŷaŷhkŷ pospolu.
a bēdzŷe sdrow nŷemocznŷ tho w gniesnŷe ŷest doswathso-
no. y vsdrowŷono oth trzŷdzŷszczŷ person

Item tesz oth teŷsze nŷemoczŷ krew czlovŷecza. sktho-
regokolvŷek mŷescza puszczona ŷ przŷvŷnŷona do usth
Item plini⁵⁾ then doctor movŷ mvsk lāszie nŷestary ŷ pithŷ
tho pli⁶⁾ ⁷⁾ movi

Item avicena then doc movi krew barania szwinem pitha.

Oddala the niemocz wŷelka

Item bugviczē ⁸⁾ pŷtha swoda

Item Galen⁹⁾—ten doctor thak ma othem wrzodz

Kaniē zŷwā spal w garczv. a spopŷolu daŷ pŷcz nŷe-
mocznemv. Item vvarz wodzŷe ¹⁾ sercze boczŷanove. adaŷ one
wodzŷe pŷcz a sercze ŷesch

Item gđŷ ŷest nŷemocznŷ wthey chorobŷe napŷerveŷ
nŷech bēdzŷe cziētha sila vsna ²⁾ skthorej nŷech vŷbŷesŷ ³⁾
vŷlŷe ⁴⁾ krwie. koja ma bŷcz dana pŷcz nŷemocznemv

§ 5. Oth kloczia w brvchv Lekarstwo

kŷedŷ kto cirpŷ bolescz wnethrza albo Lolicnŷe ¹⁾
wbruchv—szŷclŷe ²⁾ bŷlicza w proch sluczona ³⁾ ŷ szwoda
smŷesana ŷ pŷcz dana wnethrznosc bolesczŷ-vsdravŷa i vŷel-
kŷ kloczŷe

Item dioscorides then doctor powŷeda. vothka vŷelkŷe-
go slazv vvarzona pozivana. albo pitha trzŷkocz ⁴⁾ przesdzŷen
vsdrowŷa nŷemocz wnethrza

Item dioscorides movŷ rzecz dosvathsona. oth tegosz
gnoŷ vŷlczŷ. albo gowno vŷlcze. vŷvŷaŷane ⁵⁾ vpŷerszŷ ⁶⁾
nathichmasth bolec odganya

¹⁾ Maryi ²⁾ wŷiēty ³⁾ prestance, rozejdzie siē ⁴⁾ działać ? ⁵⁾ plinius
⁶⁾ bukwica ⁷⁾ w wodzie, wodę ⁸⁾ ŷŷła uszna ⁹⁾ wybieŷy ¹⁰⁾ wiele ¹¹⁾ bo-
lenie ¹²⁾ ziele ¹³⁾ stłuczona ¹⁴⁾ trzykroć ¹⁵⁾ uwiāzane ¹⁶⁾ u piersi.

Item oth tegosz gnoŷ golebŷ sterthi szvŷnem albo spŷ-
vem vwarzonŷ ŷ amplastrem przŷvinŷonŷ nath wsthko ¹⁾
pomaga od bolesczy wnethstrzŷneŷ.

§ 6. Oth kordiaki albo theszknosczy serdeczneŷ Lekarstwa

kŷedŷ ktho kordiake czŷerpŷ. thedy ma pozyvacz sza-
wranv. gosdzŷkow. mvskathv. maioranŷ. roseŷ ²⁾ boraku. ŷ vo-
lewego ³⁾ ŷesykv

Cordiaka ŷest nŷemocz serdeczna dla kthoreŷ sercze
drzŷ—a czestokroc pochozŷ szwilkothnosczŷ gniewu a nŷe-
kŷedŷ thesz szekrwie sbŷthneŷ.

§ 7. Oth kamienia Lonnego Lekarstwo

Galen⁴⁾ then doctor povŷeda kamŷen ktorŷ zowią ŷasz-
piz. ŷeslŷ bŷ bŷl pŷth v sdrovŷa ⁴⁾ kamŷenŷe ktore sza
w pecherzv

Item sok bŷliczanŷ okvŷczŷe ⁵⁾ pŷthŷ bārza lamie ka-
mŷeñ. Item oth tegosz vothka salviŷey boleszczam w peche-
rzu pomaga

Item oth tegos naszienŷe osthowe kŷedŷ bedzŷe sznie-
go pitego Lvdzŷam the nŷemocz cirpŷaczem dava wspomo-
zenye. Lonnŷ kamŷeñ. Lekarze rosvmŷeŷa kamŷeñ wne-
thrsnosczŷ albo pecherza. Kamŷeñ pechesnŷ ⁶⁾ ŷast bŷelszŷ
ŷ twardszŷ ŷ vŷeŷszy à vŷeŷzeŷ roscze w mlodech Lu-
dzŷach. alŷe kamŷeñ wnethrsnŷ ŷest czervonŷ. mŷekszŷ
ŷ mnŷeiszŷ—avŷeŷzeŷ rosze ⁷⁾ w ludziach starech.

Item korzenŷ rŷdzowŷ wvŷnŷe bylem ⁸⁾ pŷthi ŷesth po-
sŷtecen Lvdzyem the nŷemocz czŷrpačem

Item od thegosz nerkŷ zaŷeŷza nŷestarego wvŷnŷe
albo wpivŷe pŷthe oth ganŷaŷa Lonnŷ kamŷeñ

Item tegosz rvmŷeñ dobri pŷcz wwarzŷwszŷ.—

§ 8. Oth boleszczŷ zębow Lekarsthwo

napŷerveŷ vŷecz ktore rzeczŷ skodzā zębom ŷako thŷ
wsthkŷ gorācze potrawŷ rzothkŷew. mleko. vŷelkŷe rŷbŷ.
orzechŷ—slothkosczŷ—czesthe wraczanŷe pokarmow ŷ par

¹⁾ nad wszystko ²⁾ różej=róży ³⁾ wołowego ⁴⁾ uzdrawia ⁵⁾ okwicie=
obficie ⁶⁾ pecherzny ⁷⁾ a więcej roście ⁸⁾ białem.

DWIE STRONICE REKOPISMU

wszystki masz przystąpić
niezrobysz robysz puf.
szac, kawa i dołaski
chodysz, chodzą, pokar-
ma być rosmagysty
zawołaniem sielom przy
pranym

O CECYOCZU

Strofi się wazymso pwa
tego miode i pija mł.
dago masz gęst, kawa
kawa, niepi, wazymso strofi
niepi wazymso

O SEMMIBU

któ się chce wozemmbu o:
pawacz, wazymso, kawa, pija
obracz, niepi, kawa, i.
by przestawacz, dołaski, wazymso

W NATURALNEJ WIELKOŚCI.

amij thek spacer studzią
woda szczęsem salua
fmyesana

O Sierpniu

w sierpniu thij masz wie
nie miernie rzecz, nieczy
sthoz spania oddalysz dep
ka fasm wojabygo yedye
nia puszczaj kono mskazy

Ojeseńmby

W thym kriezie owcz sio
nij chlepi skanpuſthem ſm
nem gruſkij piyſze spokazy
w akrew fyelem gaday

Owrzeſiemby

gecz fwożyzne galy ſtakij
piy nowo wino wth gasky

sdrovosczy zebow. salvia. mýethka. saýęcza głova spalona korý řaszýonovýe.

Icz do kosciola gđzýe řesth obrasz panný marýjei szýeý szýnaczkíem. posthawze szwieczkę zapalono przeth onemý obrazý. poczaluýze nogý obu obrazv movýacz pýecz paczýerzy ý szíethm sdrovech marýeý tha rzecz řesth do swathsona

Item kýedý komv robazy ¹⁾ wszędýech. thedý vesný ²⁾ szýemýenýa konopnego varsze ýe ³⁾ w novem garczv.

Asz szýe pocznýe lusnýcz ⁴⁾ ý kamýený wnýe wlosz dzýewýecz rospalone. thedý szýe nath parą oną nachilicz. thedý robaczý výpathną. rzecz řawna řesth.

Item pýolon vvarzoný boleszczý zebne vsmýerza

Item oth tegosz szýelýe kvrza noga szerove. ⁵⁾ pomaga boleszczý zebom

Item koszýem mlekýem požyteczno řest wýmývacz.

Dla vszmýerzenýa bolieszczý zebow

Item othtegos. fiolký szvche w výnýe albo w pivýe vvarz vvarzýwszý wsczýeh ⁶⁾ bedzýsz trzýmal

Item od tegosz řeslý bý zębem vmarlego człowýeka zab boliažý bel dothknýoni kromýa wathpienýa bedzýe sdrov

Item oth wsthkeý boleszczý zebow vvarzenýe galganv ý lýebýthký szwine cervone ⁷⁾ do vsth przývřazane barzo pomaga

Item vvarzenýe psink zocztem řesth rzecz řawna.

§ 9. Oth bolesczy glový

Plini⁸⁾ then doctor povýeda blúszcz ziemný. albo drzewýaný szok. wnosdrze wlaný pomaga

Item korona (s b) řalego czyśnýa ⁹⁾ na glove wlozona

Item oth tegosz. annisz wdmvchnioný wnosdze ⁹⁾ řest poziteczen

Item krza ¹⁰⁾ noga ziele. ý przýložona do czola

Item sok cibulný wlaný wnosdze. řest pomoczen

Item oth tegos. podrosnikv na czolo przýłosz řestpo ¹¹⁾.

Item oth tegosz. mýethka. albo gorczýca ý pomazana řes positeczno

¹⁾ robacy ²⁾ weźmi ³⁾ warzy je ⁴⁾ łuszczyć ⁵⁾ surowe ⁶⁾ w uścíech ⁷⁾ czerwone ⁸⁾ cínia ⁹⁾ w nozdrze ¹⁰⁾ kurza ¹¹⁾ požyteczno.

§ 10. Ku vczisczeniv głowi zębow ŷ ocza

vesmŷ gorczŷczę ŷ pŷecz. ¹⁾ setrzŷ pospolu dobrze. ŷ vesmŷ trochę ciepło asz poŷdzŷe woda wstha ²⁾ a gđŷ będa vstha pelnŷ wŷpuszcz ŷa precz ŷ zasŷŷę ³⁾ vczin Lekarstwo. rasz albo trzy. atho od cziala boleszczŷ zebow— ŷ wicŷszczŷa głowę rozvm vthrzŷma a oczŷ oswieczŷ

§ 11. Oth czŷszenŷa mvskowego albo kaszlŷ

Plini⁹ Valerian⁹. then doctor povŷeda. Konik wodzŷe ⁴⁾ vwarzony, atę vothkę sniego pŷcz plwaczkę sgłowŷ vŷczaga.

Item dioscorides povieda. Cinamon ŷesth barso ⁵⁾ viborni ku kaslovŷ

Item oth tegosz salvia. rozinkŷ. kmin. isop. annisz tho wszithko vvarz wszwiezeŷ wodzŷe stvdzŷenneŷ asz wŷwrã, do trzecŷeŷ częszczŷ. ŷ pŷ rano ŷ szvŷeczora.

§ 12. Oth cirvoneŷ nŷemoczy Lekarstwo

Cirvona nŷemocz. ŷest sziek zŷwothnŷ albo slãcenŷe krŷve ⁶⁾ szwnthrnoscŷamŷ. Thŷ kxŷaskŷ the navkę daŷa ŷak czervonã nŷemocz leczã. vesmŷ szawran. ŷaŷcza spieszem. salviã podosnik smakŷem. Tho wsthko ma bŷcz kolacem ⁷⁾.

Cirpislŷ cirvonã nŷemocz thedy przŷdzŷesz wsmiertelnã mocz. ŷeslŷ szŷę nŷevŷasth. ⁸⁾ i. piczia nŷestrzerzesz ŷ kosdego zimna

Item oth thegosz. wesmy grizel vvarzsze wmoznm oczczŷe porzyvaŷsze

Item Galen⁹ then doctor povŷeda. oth cirvoneŷ nŷemocŷŷ ŷaklŷ ⁹⁾ vterte vvarsz. a wlosz szmalczv adaŷ ŷesch czŷepło—apodem daŷ zimna vodę pŷcz

Item zoledziv czervonego ŷziarn ¹⁰⁾ trzŷnasczie—a pŷeprzv pŷecz siarn vspolik zetresz a starem ocztem dasz picz po trzŷ zarenkŷ

Item oth tegosz. ser starŷ dlugo varzonŷ. ŷ vszvsonŷ ŷeslŷ bŷ bŷl dan choremv. ŷest mocznŷ nath wselkã rzecŷ od czŷspięnŷa ¹¹⁾ wnethrsnego.

¹⁾ pieprz ²⁾ w ustach ³⁾ zasię ⁴⁾ w wodzie ⁵⁾ barzo ⁶⁾ krwi ⁷⁾ koaczem ⁸⁾ niewiast ⁹⁾ jagły ¹⁰⁾ ziarn ¹¹⁾ cirzpienia.

Item oth tegosz. banika na brzuch postawiona. przez
trzy godziny wszelkie circzenie brzucha albo wnethsa
powszyaga

Item bobby wvarzone soczem y posivane. osobliwie jest
Lekarstwo.

Item oth tegosz gnoy golęby sterti y smocznę ¹⁾ ocztem
na solędek emplastrem przyłożony. wstanko czieczenie natisz-
myasth szyska.

Item myedzy insemy rzeczamy they nyemoczy — wi-
smasz ²⁾ cztery jacyza wmocnem oczye. a solthky ³⁾ szajecz
wypuszczy y polosz ye na weglach goraczach, polewacz ye
ocztem starem mocznim. A thak czyn. asz beda carne. apo-
tem dasz nyemocznem

§ 13. Oth watrobney nyemoczy Lekar:

yeslye czirpisz watrobną nyemocz. thedy pozvay ko-
rzenya gorczikowego szvoda pyacz

Item dioscorides ten doctor povieda szol ⁴⁾ starogo ko-
rzenya pyacz listow gorczikky

Item oth watrobney nyemoczy yesth sdovo yesz watrobe
zajecz

§ 14. Pyanstvo othganjajace Lekar:

yesly by sie kto vpyl. a chczyl by bycz trzesvy thedy
rzothkyew grysz. ⁵⁾ a ominye czie wneth

Item oth tegosz. vody sie szimney napyl. thedy czie
wneth ominye

§ 15. Oth kazenya glovi

Dioscorides. ten doctor povieda macierz dvske albo
poley oth kazenya glovy yest pomocna.

Item. vothka srvtly ⁶⁾ szocztem staita y k skronyam
przvvazana barzo pomaga

Item szolcz ⁷⁾ zajecz. szwinem pytha czyny spanye
czlovykovy glovy kazonemu

¹⁾ z mocnem ²⁾ wysmarz ³⁾ zoltki ⁴⁾ sok ⁵⁾ gryz ⁶⁾ z ruty ⁷⁾ zolc.

§ 16. Oth czuchnyenia szvsth Lekarstwo

Galen⁹ then doctor povȳeda. macierza duska swinem albo spivem smiesana wȳmȳvaȳ ustha.

Item plini⁹ valerian⁹ then doctor povȳeda. poleȳ ȳ mȳczȳerza dvska svche albo liebiothka smiodem pozivana dobre pomaga

Item spacz ȳdacz ocztem mocznem vsta wȳmȳvaȳ

§ 17. Oth czȳeczenȳa krwie snossa Lekarstwo

Galenus then doctor po: ¹⁾ wȳlnȳ szluczonaȳ sbȳalkiem iaiovem. polosz naobliczv ȳ na nossiȳ

Item baŋkȳ baŋke puszcz naskronȳ naprzeciw nosdrzam

Item kamȳenȳe simne przilozone na skronȳ dobrze przȳczinȳone. ²⁾ krev powczȳagȳa

Item vothka srvthȳ wnosdrze wpuszczona czȳnȳ powczȳaganȳe krwe

Item popȳol srogv krovȳego wlozonȳ wnosdrze rȳcho ³⁾ powscȳaga

§ 18. Oth simnicze ⁴⁾ vstaviczney Lekar.

Jeslȳ cirpȳsz simniczȳ vstavicznaȳ. thedȳ viszmȳ ⁵⁾ trzȳ kroplie mlieka nȳevȳesczego karmȳaczego niesczisna. ⁶⁾ Daȳ szvoda ⁷⁾ pȳcz nȳemocznev czo nȳebȳdzȳe vȳedzȳal przed nadesczem teȳ nȳemoczȳ bȳdzye sdrow

Item oszȳerdzȳe z iȳȳcze starthe swoda smieszane ȳ pȳthe szȳmnȳczȳ odganya:

Item vȳeddrzenȳecz szvodaȳ czieplȳ pȳthȳ zȳmnȳczȳ. vstaviczna nathichmasth odganȳa

§ 19. Oth tercianȳ zimniczneȳ Lekarsthwa

Zȳmnȳczȳ tercianeȳ tȳk masz leczȳcz ȳeslȳ terciana prawdziva — daȳ pȳcz nȳemocznemu szol ⁸⁾ zelia mnȳska przed nadesciem nȳemoczȳ. trzȳ albo czterȳ kroc. a pre-stanie.

Item. od tegosz szȳ poȳyteczne boakȳ ȳ pȳthe przed nadescȳem

¹⁾ powieda ²⁾ przyciŋnione ³⁾ rychlo ⁴⁾ zimnice ⁵⁾ weȳmi ⁶⁾ mȳczyznej ⁷⁾ z wodȳ ⁸⁾ sok.

Item oth tegosz kv oddalienŷa febri terczeni, nasthrzeg. celidonia ¹⁾ bialŷ mag ²⁾ ŷ czarni. koprzŷwa—y szol³⁾—zetrzŷ dobrze ŷ amplastraŷ na bŷcze remŷanne ⁴⁾—doszyvaczono ŷesth

Item sok vŷedrŷenczovŷ pŷthŷ wzapalienŷv nŷemoczŷ owscŷkŷ ⁵⁾ the nŷemocz oth dalia. tocz czŷnŷ szok podro-snŷkow

§ 20. Oth Quartianŷ

Quarthanaŷ thak bŷdŷesz leczŷl. sok bŷliczany szole-giem ⁶⁾ zmŷeszany danŷ przez trzŷ dnŷ pŷthŷ. oth dalia qvrtane

Item oth tegosz vvarz berbeni ctrzerŷ korzenŷe odganŷa.

Item oth tegosz sok bākŷ szwodā ŷ szmiodem pŷthŷ przez dwŷe godzŷnŷe przet nadeszczem, oddalia quartane

§ 21. Oth wnŷthrzniego czŷszczŷnŷa Lerar

Galien⁹ then doctor povieda. orzech mvskatv zvpełnŷ nakasdŷ vŷeczōr szŷedzionŷ. ā pothŷ nŷcz nŷe

§ 22. Od nadŷczia kolan

kŷedŷ komv nadŷdā—albo opuchnā kolina. thedŷ gnoŷ krovŷ z oczthem szmieszanŷ ŷ amplastrem przŷvinŷonŷ na-desczie ⁷⁾ kolan oddalia

Item oth tegosz gnoŷ kozŷ smākā ŷeczmiannā ŷ z oczthem na amplastr przŷvŷnŷonŷ. oth pādza

§ 23. Oth opuchlinŷ Le.

Plini⁹ scđ⁹. ten doctor movŷ zok *sporr* ⁸⁾ pithŷ albo po zivanŷ yest poziteczen

Item Dioscorides then doctor povieda. ŷesłŷ bŷ kto pŷl szvoŷe vrŷne pomaga

Item oth tegosz rzothkiew pomazana poziteczna ŷest od opuchlienŷa

Item oth tegosz czosnek ŷedzionŷ pomaga

Item liebiothka oth thegosz szwycaynŷ ⁹⁾ pomaga iedziona

Item oth tegosz vvarzenŷe travŷ swinem albo spivem opuchle Lvdzŷ wspomaga

¹⁾ chelidonia ²⁾ mak ³⁾ sól ⁴⁾ na puls rāk ⁵⁾ owszejki ⁶⁾ z olejem ⁷⁾ nadeszczie [nadŷcie] ⁸⁾ z poru ⁹⁾ zwyczajnie.

Item othegosz rvta vvarzona. napolowicze. ipitha. szvinem. pomaga.

Item oth thegosz krzeń koprový szvým albo spivě pithi poziteczen

§ 24. Oth zoltheý nýmoczý Lickarsthwo

Zoltha nýmocz ýest przemýenýenye complexieý albo szweý naturý w soltoscz ¹⁾ dla výelkýego ogarnýenýa vatroby. a theý nýmoczý trzý szą osobý. ýedna zoltha. drvga cervona. trzecýa szielona

Item oth zolteý nýmoczý Lekarsthwo. obrazý szie ²⁾ albo szobie prebý ³⁾ mýedzý oczamý asz do krwie. vczinsze ⁴⁾ oną krą ⁵⁾ krzýsz na czolie — a póthem szmasz wstho oblýcze. anathmýath ⁶⁾ przestanýe

Pliniý ten doctor mový kmin nych bedzie dan wvinýe białem zoltem Ludzým

Item oth tegosz vmývaý ze wodą szcebra omýthą ský. lýcha. a przestanýe

Item oth tegosz, poleý vvinýe albo wpivýe pithý
Item Dioscorides ten doc. povýeda — piczie spiolunv ýesth pozýteczne zoltem nýmoczám

Item pliniý valerianvs then doctor povieda. wýborný ý pewni dovoth ¹⁾ ýestn. ktorem ýa ývsz wiathpialego sdrovýa výelem ých vsdrozýl. ýeslý bý ktho býl szok rzothwianý. a wkoremkolwiek pýczv rano rano nathsczo throche vrýný swoýei nýech pýie bedzie sdrow

Item apulegivs. ten doctor povieda. szielie ²⁾ bukvýczę szwinem albo spivě czestokroc braną. býcz pozýteczną doswiathczenýem výernýe Lvdzýám zolthem

Item oth tegosz szielie czenthvrýą vvarz wvoczye ³⁾ do trzeczeý czesczý a ono dacz pýcz ille będzýe mogl. będzýe sdrow

Item oth tegosz safran starthý nýech będzýe pýthý na kasdý dzýen w kthoremkolvýek pýczýv

Item oth tegosz zelazo rozspalone wlosz w pýczie pýze ⁴⁾ sznýego na kasdzy dzýen rzec ýest doswathzona

¹⁾ w zółtość ²⁾ obrazi się=skalecz się ³⁾ przebij ⁴⁾ uczynię ⁵⁾ krwią
⁶⁾ natychmiast ⁷⁾ dowód ⁸⁾ ziele ⁹⁾ w occie ¹⁰⁾ pijże.

§ 25. Oth opuchnienŷa Lona ŷ ŷaŷek

Islŷ bŷ opuchnĚla virga. ŷ barzo boliala. nŷech bĚdzŷe smieszanŷ wosk ŷ oleŷ oliwnŷ. szok kuzey ¹⁾ nogŷ. przŷvŷnŷony amplas.

Item oth tegos. bvkvicza vvarzona wwŷnĚ bialem nŷech bĚdzŷe przŷlozona do vŷergŷ amplastrem

Item oth tegosz gnoŷ kozŷ swŷnem przŷvŷiazany. wselkŷe opvchlienŷe ŷaŷek odganŷa.

§ 26. Oth bolienŷa iactor albo czlonkow

Oth bolŷenŷa czlonkow czok ²⁾ ciepłŷ czwiklianŷ ŷ pŷthŷ

Item oth tegosz. Listh mĚkowŷ vvarzonŷ ŷ sroŷa ³⁾ starthŷ. bolieszczĚm czlonkovem przŷvŷnŷonŷ ŷesth pomocnŷ

Item oth tegosz. liszcie rzothkwiane ŷ przŷvŷnŷone, ŷesth barzo pomoczne

Item oth tegosz bielen vszmŷerza szwoŷĚ mocŷĚ boleszczŷ czlonkoveŷ

§ 27. Oth zapomnienŷa nath przŷrodzienie

Kŷedŷ ktho ma zapomnŷenie nath przŷrodzienie thedŷ rzothkiwie — barzo goskie. ⁴⁾ posziteczne szĚ

Item oth tegosz wlozŷ ⁵⁾ nŷevieszcze zapalone swoŷem dimem albo szmrodem ⁶⁾ wŷszwalĚjĚ spiacze ⁷⁾

Item oth tegosz. szarkĚ wnŷana ⁸⁾ popuczĚ. ⁹⁾

Item oth tegosz Dioscorides ten doctor movi — macziera duscha ŷest poziteczna

Item oth tegos sarka ¹⁰⁾ vonŷana poludza

Item oth tegosz wlosŷ nŷevieszcze zapalyone swoŷem dŷmem albo smrodem vŷsvalŷĚjĚ spiacze

§ 28. Oth trĚdu lŷekarsztwo

trĚth ŷako avŷczena then doctor povieda ŷest nŷemocz sla ¹¹⁾ pochodŷaczĚ srosłŷenŷa ¹²⁾ bolŷerŷ ¹³⁾ czarneŷ we-wsŷthkiem cŷĚlya dla czego szĚ complexia clonkow

¹⁾ kurzej ²⁾ sok ³⁾ z rŷŷĚ ⁴⁾ gorzkie ⁵⁾ wlosy ⁶⁾ smrodem ⁷⁾ śpiĚce
⁸⁾ woniana=wĚchana ⁹⁾ pobudza ¹⁰⁾ siarka ¹¹⁾ zła ¹²⁾ z rosnienia ¹³⁾ ko-lery.

ŷ forma ŷch, Lŷekarstvo uth tegosz rvtha smŷodem ŷ szalv nem ¹⁾ pomazana trąth oczŷscza

Item oth tegosz droszdze szwŷna natrąth positesne trądowi kladzŷne ²⁾

Item pomazanŷe vczmŷone ³⁾ szarną czŷemŷerzŷczą barzo ŷest poŷŷteczne

Item rabmioŷses ⁴⁾ then doctor poviada oth trądv ŷest poŷŷteczen ŷesz ⁵⁾ pŷeczony ŷ poŷŷwany

Item zasis ⁶⁾ then doctor movŷ, ŷeslŷbŷ makvlŷ ⁷⁾ czarne ktore są snak trądv bylo *wloczono* ⁸⁾ nasŷenŷv sviszczane vsdravŷa

Item oth tegosz vąsz czarnŷ, szcąthŷ ⁹⁾ nŷech będzie po-grzebŷon alysz będzie polen ¹⁰⁾ robakow thedŷ nŷech będzie zasz vsvszón, a dan trędovathemv kosdego dnŷa

§ 29: Naprecziw piega Le

Plini⁹ scđus ¹¹⁾ ten doctor povieda. naprzeciv piegam ŷest poziteczna mąka ŷeczmianna zoczhē. ŷsmiodem. thesz ma mocz mąka sboŷeŷ trawkŷ vdzielana ¹²⁾

Item dioscorides. naszienŷe broskinne biegi ¹³⁾ obliczne ocisczia

Item oth tegosz. slothoglow szmiod. ¹⁴⁾ wsthkŷ makulŷ obliczne sganŷa

§ 30. Oth glisthow Le:

Glŷsthŷ są robaczŷ wnęthrsne. aŷch są roszmąŷthe osobŷ. sphlegmi sloneŷ rodą zie glŷsthi albo robaczŷ dludzŷ ŷ okrąglŷ. skwasznoszczŷ rodą zie ¹⁵⁾ krothkie ŷ ogrągle. aszslotkoscŷ rodą zie dludzŷ ŷ szeroczŷ Oth teh Lekarsthva szia —napŷervie zolcz kozia szvalną ¹⁶⁾ smiesana. ŷ kuzoethkovŷ ¹⁷⁾ przŷvŷnŷona a rok ¹⁸⁾ ŷelienŷ stathŷ ¹⁹⁾ ŷ pŷthŷ oth glŷsthow barzo pomaga

Item rog ŷelienŷ spaliony napopŷol — szmiodē danŷ: nathechmiast glŷstŷ vŷganŷa

¹⁾ z alunem ²⁾ kładzione ³⁾ uczynione ⁴⁾ rabi Moyses ⁵⁾ jeŷ ⁶⁾ Rasis ⁷⁾ na makulŷ=na plamy ⁸⁾ włożono ⁹⁾ ścięty ¹⁰⁾ pełen ¹¹⁾ secundus ¹²⁾ udziałana ¹³⁾ piegi ¹⁴⁾ złotogłōw z miodem ¹⁵⁾ rodą się ¹⁶⁾ z wełną ¹⁷⁾ ku żołądkowi ¹⁸⁾ róg ¹⁹⁾ starty.

Item oth tegos. szok spiolvny. z oczthem pýthý. wneth
výganýa glýsthý

Item. sám oleý spiolvny barza výganýa precz

§ 31. Oth dnieý nýemocý

naszienýe bozego drzewka, ý korzenýe. lýsthý vvarzone
nýech będa pýthe

Item oth tegas száthlēm ¹⁾ nýeczviedzem pomazovac
ýest poziteczný

Item plini²⁾ secūd³⁾ then. sarka sathdlem) nýeczvie-
czem przýlozona. ýest pomosna

Item Dioscorides. then. kopthnýk vďan ⁴⁾ albo biodram.
ýest poziteczen

Item. oth tegos. rvtha pitha ýest pomocna. tho dio-
corides then doctor povieda

Item. oth tegosz szielie rzerzvcha smáką ýszoczthem
szmieszana ý amplastrovana na nýemocz dana. ýest po-
mocna

Item. karziý chomanowý ⁵⁾ stharthý ý przylozoný oth-
ganýa dnia nýemocz

§ 32. Oth nýevyeszczyego przýrodenýa Le:

býala lýebýothka vvarzonà albo poleý pýthý. nýevýe-
sczie przýrodenýe pobvďza.

Item. býlicza. barzo pobudza nýevesczie przýrodenýe
ýeslý bý býla startha ý przýlozona

§ 33. Oth opuclech svthkow Lekarstwa

naprzeczýw opuchlem svthkam. slasz stárthý czýeplo
zolieýem pospolithem przýlozoný bolesczý svthkow oth ganýa

Item—oth tegosz mýethka amplastrovana. thwardoscz
svthkow rosievýe

Item oth tegosz. mýoth. wosk. gnoý golębý. pospolu
smiezaný amplastrovaný nasvthký. bolescz ý opuchlýna oth-
ganýa

Item. oth tegos. gnoý nýszy ⁶⁾ szwodą smiesaný pýerszy ⁷⁾
thvardoscz ý bolescz othganýa

¹⁾ sadlem ²⁾ secundus ³⁾ siarka z sadlem ⁴⁾ udam ⁵⁾ korzeń homa-
nowy ⁶⁾ mysi ⁷⁾ piersi.

Item. oth tegosz gnoŷ kozŷ zoczthem ŷ smaką przŷpra-
vŷonŷ ŷ przŷlozonŷ dzŷwnem obŷczaŷem wsthko nadzyczie ¹⁾
albo opuchlienŷe roswięszvŷe

§ 34 Lyekarsthwa abŷ nŷevyastha rŷchlo pŷczela y porodŷŷla

Gdŷ nŷeviasztha nŷemoze porodŷŷcz niech szobie trzŷŷ
mesce da czcicz ²⁾. pŷerwā obozem narodzenŷv wthorā. opan-
nŷ marŷeŷ narodzenŷv. trzecā onarodzenŷv szŷethgo ŷana
chrzŷczŷela. pothem mvskath vpŷeczoni. wkonopŷach albo
welnie nŷech ŷe. apothē nŷech pŷye mŷoth ŷeslŷ sie ŷeŷ
chcze

Item oth tegosz. daŷ nŷevŷesczŷe mleka. drugiŷ nŷe-
vasthŷ. thedŷ wneth porodŷŷ

Item oth tegosz. coral v vda vŷazanŷ ³⁾ czŷ ⁴⁾ lathvŷe
porodzenŷe

Item. oth tegosz. mŷethka pŷtha szwodā mŷodova. gathv-
ŷe nŷevesczie porodzenŷe

Item. verbenā. chosczŷsko starthe daŷ pŷcz swodā
gothvŷe rŷchle porodzenŷe

Item vonienie drzewā ŷalowcza nŷevŷmowŷe pomaga kv
porozenŷv

Item kākol ŷ kadzŷdla vonŷenŷe, nŷeviaszthŷ szrādza
kv poczēciv

§ 35. Zŷŷlne Lekarshwa

Pliniŷ scđŷ. then doctor povieda. broskŷnŷ zagrzana
zŷŷlām kvŷŷekarstw ŷest

Item. oth tegosz. bapka startha szola zilam pomaga

Item dioscorides. ten doctor povŷeda. oleŷ bobkovŷ
wsthkŷem bolescziām zŷŷlnem. ŷest barza pomocnŷ

§ 36. Oth oczv Lekar

ŷeslŷ bŷ cziē boczŷ olialŷ vŷecz ⁵⁾ napiervey, ktore
rzeczŷ oczām skodzā. aktore thesz pomagāŷā.

napierveŷ vŷecz ŷsz tho wsrokowi vadŷŷ obzarstwo
nŷeczŷstota. albo czvdzolosthwo. cosznek. mvsg vŷelkŷei rŷ-
bŷ. broŷkinŷe. rzothkŷew. czŷbula. patrzacz narzeczŷ ŷaszne.

¹⁾ nadeszcie ²⁾ trzy miesca (=miejsca) da czcić=czytać ³⁾ koral
u uda uwiāzany ⁴⁾ czyni ⁵⁾ wiedz.

ŷchlo ¹⁾ byegayacze. czŷcz ²⁾ vŷelŷe pŷsma poobiedzŷe. ŷ po-
vŷeczerzŷ. ŷ poszmŷczŷv.

Athŷ thes rzeczŷ pomagayā wsrokovŷ, orzech mvskatho-
wŷ, naszienŷe koprove szābrem. ŷ pyczie vothkŷ spolunv ³⁾
thakŷesz patrzanie na szielone rzeczŷ. gosdzŷkŷ bvgwicza.
rzepi ŷ lŷsczie ŷeŷ — bethkŷ ŷ ridze. muskg ⁴⁾ kvropathvŷ.
mā bŷcz wieczera

Item pliniŷ scđŷ tchen doctor povieda. rosa ⁵⁾ uszchla.
ŷ czŷsthi chlepi biali szwinem smaczanŷ wsrokv pomocen
ŷestch

Item boze drzewko oczvm opuchlem pomazawsŷ ⁶⁾ ŷest
pomoczne

Item rutha boliesczŷ wsroku vblaga ⁷⁾ ŷ wsrok othtrzŷma

Item. kczimecz wsroku thypieye

Item celidonia. albo ŷaszkolcze szielŷe, nŷech bēdzŷe
w wodzŷe varzone. amā ⁸⁾ vothkē boliesczŷ ⁹⁾ oczv poma-
zovac

Item — oth tegosz. korzeń koprovŷ vvarz; amā voth-
kā bēdzŷes oczŷ pomazovał. wsthkŷ zakalŷ szoczv sganŷa.

Item Galenŷ. then doctor povieda. bŷalek ŷaŷovŷ slv-
czonŷ — anaoczv. polosonŷ. zapolienŷe — oczv othganŷa

Item. oth thegosz pŷolvn szvieszŷ starthŷ zbŷalkŷem
ŷaŷovem ŷ pcŷlozonŷ ¹⁰⁾ na oczŷ — krew. ŷ czerwonoscz
szczegokolvŷek sganŷa

Item. oth tegos ¹¹⁾ szwieszŷ sie wodzŷe vmŷthŷ ŷ sbial-
kŷem ŷaŷovem. szwothkā rzosanā ¹²⁾ prŷpravŷonŷ. ŷ na oczŷ
prŷvŷnŷonŷ — wsrokovŷ kravemv ¹³⁾ barso pomaga

Item plucze zaŷęcze ŷ rŷchlo othganŷa bolescz wsrokv.

§ 37. Oth paralissv. Lekar:

paralŷsz ŷest nŷemocz. ktorŷ cŷerpŷ rostargnŷenŷe
zilne ¹⁴⁾ oth tegosz. ŷako dioscorides povieda. vothka srvtŷ ¹⁵⁾
vvarzona — ŷ salviŷeŷ. ŷsth pomocna — oth paralissv.

Item oth tegosz. rvtha szielŷe zēbne salvia. czŷnamon.
gorczŷcza. sol nych ¹⁶⁾ wre wwolŷeŷv asz dopolovŷcze ŷ nŷech
bēdzŷe onē pomazana. barso pomaga w paraliszv

¹⁾ rychło ²⁾ czcić = czytać ³⁾ piołunu ⁴⁾ mózg ⁵⁾ róża ⁶⁾ pomazawszy
⁷⁾ łagodzi ⁸⁾ a ona ⁹⁾ w boleści ¹⁰⁾ przyłożony ¹¹⁾ piołun? ¹²⁾ z wódką róż-
aną ¹³⁾ krwawemu ¹⁴⁾ żylne ¹⁵⁾ z ruty ¹⁶⁾ niech.

Item. centvria szivnem ý solieým ¹⁾ vvarzona. ý członkom paralísem zarasonem amplastrowana barso pomaga.

§ 38. Oth pedogri albo kvrcza Liekarsth

Dioscorides then doctor povieda. klý zagrzaný smáką ýeczmianną. ý voskiem pomazany. kurczam ý bolieszcziam czlonkovem pomoczen.

Item. Laszýcza w tiglu spaliona. kvrczam pomaga popiolem soczthem pomazaně

Item. orzech czýepi szszarką cvrczom pomoczen.

Item. szarka. szwodą ý szolią szmýesana ²⁾ thesz ý szoczthem pomazana. tho diosco: then doctor povieda barzo pomoczna

Item Plini³⁾ then doctor povieda. czwikli wsthký ⁴⁾ są pomoczne. kurczam

Item. poleý przýlozoný vvýborný ýest dothego

Item. mag ⁴⁾ kvrczam szmlekým nýevieszcziem przýlozoný barso ýest pomocen

Item. kvrcza noga kvrczam szolą ⁵⁾ prývynýona. osobli-
ve ýest Lýekarstwo

Item korzenýe fiolkove szoczthem przývinýone vszmýe rzaýa kvrcza

Item. Plini³⁾ scđ³⁾ then doctor povieda kăkol starem piwem vvarzoný. ý przýlozoný uszmýerza kvr:

Item. oth tegosz. koprzýva startha ze krwýą golebýową przýlosona. ýest. pomoc ⁶⁾

§ 39. Oth pleuri albo boleszczý bokow

Dioscorides then doctor povýeda. mýeczýkowe korzenýe vvarzone są posziteczne plevrze—albo boleszczý bokow

Item. naszienýe ko(v)ýkove ý liscie pýthe wodzýe ⁷⁾ plevrze pomoczne

Item. salwieý ⁸⁾ wothka ýest pomoczna plevram

Item. wothka ýzopowa bolieszczý plevri vszmierza the: dioscorides then doc. povie:

Item. Plini³⁾ valerian³⁾ then doctor povieda. gnoý výe-przoný starthý. ý amplastrem priloný. bolieszczý boczne albo plevri pewno vsdravia

¹⁾ z winem i z olejem ²⁾ zmieszana ³⁾ wszyscy ⁴⁾ mak ⁵⁾ z solą
⁶⁾ pomocna ⁷⁾ w wodzie ⁸⁾ z szałwiej.

§ 40. Oth dichavěcze svchothamŷ. Liek:

Dichavicza albo szvchoty ŷest skazenŷe cziala pocho-
dzăcze szrannoscŷŷ plvczneŷ. a pochodzŷŷ częstokocz oth
glovŷŷ—albo mvskv czieczenŷa ¹⁾ apothem na plvcze ²⁾ cziecze
asthath bŷva tha nŷemocz

Item: oth theŷŷ nŷemocŷŷ—dioscorides then doctor po-
vŷeda. koszia puliewka—vvarzonego szmalczv albo thlvstho-
scŷŷ. dichavicznem Lvdziăm w picziv ŷest pozŷŷ ³⁾

Item, Ludzie the nŷemocz czierpiăcim ⁴⁾ — nŷech cze-
stho powodzie szieŷŷ wosă ⁵⁾

Item. bvgwicză szmiodem smŷeszana ŷŷ brănă. barzo
wspomaga Lvdzie dica ⁶⁾:

Albo masz dobrze vŷedziecz oth theŷŷ nŷemocŷŷ thy
sziolă sză pomoczne ŷzop. pannŷŷ marŷeŷŷ wloskŷŷ—wŷedzrze.
nŷecz — wszokŷŷ mlecz. rostiwal. volowŷŷ ŷeŷŷk. naszienŷe
slazowe. tho plinŷŷvs valierian⁷⁾. th. doc: po:

§ 41. Oth ochrapienŷa albo omienienŷa Lie:

Dioscorides then doctor povŷeda. zolthek ŷaŷowŷŷ krom
szolŷŷ ⁷⁾: sthrochă mŷodv. wipŷthŷŷ chraplivosci vszmierza.

Item, oth omienienŷa. ŷeslŷŷ bŷŷ mŷră trŷŷmal poth ŷe-
zŷkem. albo szŷaŷem ⁸⁾ szerovem ⁹⁾ pozival. chraplivosc
odganŷa

§ 42. Oth przervanŷa albo vrazenŷa. Le:

Plini⁹⁾ scđ⁹⁾ then doctor povŷeda. naszienŷe ŷalowczov:
nŷech będzŷŷe dano Lvdziem vvarzonem ¹⁰⁾

Item. Plini⁹⁾ scđ⁹⁾ then doc: povieda naszienŷe bozego
drzewka vrvaně ¹¹⁾ ŷesth pomocz

Item, Dioscorides. w piăcziv kŷŷăk thak povieda. Lŷ-
sczie bvgvicze prervaně sză pomoczne

Item. wszisczi liekarze nătho szieŷŷ sgadaŷă. ŷsz bdeLivm ¹²⁾
szielie barzo vonŷaŷăcze. ŷesth natho barzo pomoczne

Item. veszmi roiownik, midlo barskie. roschothnik.
stare sadlo, szmieszawsŷŷ pospolu, vvarz volŷŷvŷe na godzinę
pomaszvi szŷe

¹⁾ mŷzgu cieczenia ²⁾ plŷce ³⁾ poŷyteczna ⁴⁾ cierpiăcy ⁵⁾ woŷă ⁶⁾ dy-
chawiczne ⁷⁾ bez soli ⁸⁾ z jajem ⁹⁾ surowem ¹⁰⁾ urăżonym ¹¹⁾ urwanym
[przerwanym] ¹²⁾ bdelium.

Item. chmieliną przýložývszý. olýwi. ýescz nathsczo przeth spanýem

Item: thranek. pýcz, ýescz. ýesth positeczno

Item. tho liekarstwo doswiatstone. naýdzý dszewnicze wesnýsz ¹⁾ ých pýącznasczie. akosdeý. vrvý Lep. ý ogonvploczisz ýe czýsczie. wczýstheý wodzie. szwierzcz szę ²⁾ ýe czonaliepieý—wnoveý dónýczý pothem wlosz pýeprszv zagrosz. a sawranv zapolgrosza. zetrýsz ³⁾ dobrze pospolv. pothem rosztworz mocznem oczthem. ono wsthko. vvarz sze ⁴⁾ wgarczv. avwarzýwszý dobrze. daý pýcz nýemocznemv. przýkrý sze go dobrze — asz szię będzýe poczýl. będzýecz sdrow. bý thýko wnýem dvsza býla.

Item. mioth sweglami sosznovemý starwszý ýesth dobrze pomoczni

§ 43. Oth ciężkiego spadnienia albo vthresznýenia

Poleý vvarz wpívie awmaszlie wmaiovem. alie przýkrý. ýsbý para nýewýsla. daý szę ⁵⁾ choremu pýcz

§ 44. Oth szwierzbu naczelié Lickarsthwa

Oth szwersbu wsithkiego cziala. ýesth poziteczna polna rvtha, pitha skoszią ⁶⁾ szervathką. albo szowczą.

Item. olej bobkowý pomoczen szwersbowý

Oth szwiersbu ręku albo nich ⁷⁾ czlonkow. oman albo korzenie amanove starthe sthrochą thlustosczyą výeprzovą szwiersb odganiaýą

Item. oth tegosz szocz kokosza povyerschv pomazana szwýersb usmýerza

Item. slýna wlasna nathczo poswiersbu pomazana ý ýeczmién szoczthem szmýeszanyý ý pomazanyý. szok przestępowi przývinýonyý. szarką ⁸⁾ szmiesanyý szvriną pomazanyý tho ýest pomoczo

Item. szathę býalą vvarz pomazvýsze

§ 45. Oth szczánia. Liekar:

tha nýemocz skánia ⁹⁾ pochodzý zokęthku ¹⁰⁾ albo szimná. albo szimnego pýczia. albo szvýelkiego ýedzeńýa.

¹⁾ weźmi-ż ²⁾ zwierć-że ³⁾ zetrzy-ż ⁴⁾ uwarz-że ⁵⁾ daj-że ⁶⁾ z kozią ⁷⁾ inych ⁸⁾ z siarką ⁹⁾ szczkania ¹⁰⁾ z żołądku.

Item. oth tegosz Galen⁹ then doctor povieda. nŷech pŷi¹ sshare pŷwo skminem dobrze stawrszi. albo nŷech vivracza

Item. naszienŷe kaczinczowe stharthe. vpieczone. ŷ po-wonŷane ¹⁾ oddalia skanie

Item. chlepi ciepłi przŷwi² doskonŷ ³⁾ anaththimiath przestanŷe

albo przestraszenŷe thesz thesz prelieknŷenŷe.

§ 46. Oth nŷemoczi kthori kthori czŷrspŷ nasLodzonŷe

Plini⁹ scđ⁹ then doctor povŷeda anŷs pŷthŷ thei nŷe-moczŷ pomaga

Item. Galien⁹ then doctor povŷeda. fŷgi szvche vvarsz wthroŷnŷku. ŷ zethrŷ ŷprzimieszaŷ piolnnv stharthego dobrze ŷ przŷlosz slodzonŷe ⁴⁾

Item. bluszcz mŷekkŷ vvarsz wwinŷe albo w pŷvŷe ŷ daŷ pŷcz

Item. szlodzi⁵ liszia vwŷ⁶azana ⁷⁾ vsdrovia spleneticus Lvdzŷe the nŷemocz cierpiacz⁸

Item. dioscorides then doctor povieda. kosz⁹ ciec¹⁰z ¹¹⁾ thes pomaga theŷ nŷemo:

Item. Aviczena then doctor povieda. naprzeczŷw nŷe-moczŷ slodzoneŷ, rutha ŷesth posziteczna vvarzona. wmoz-n¹²e ¹³⁾ sthar¹⁴e pŷvŷe. w kthorem vvarzenŷv nŷch b¹⁵dzŷe omo-czone svkno albo plath svkŷennŷ — ŷlŷe mosze bŷcz ciepłi. ŷ przŷlozon ma bicz naslodzi¹⁶onę

§ 47. Lv ¹⁷⁾ cheziwoscŷ iedzenŷa, Lekarsthwa

oth mglosczŷ sol¹⁸ethka ŷako Galen⁹ then doctor povie-da naszienŷe gorczicze vpieczone szethrŷ. ŷ daŷ pŷcz swoda.

Item. kuthem¹⁹⁾ ²⁰⁾ ŷesth pomoczna gorczŷczka vvarzona albo korzenŷe ŷeŷ pŷthe

Item. tho lepsze ŷ ŷawne Liekarstwo szŷecz ²¹⁾ rvthi nathsczo. ab²²dzŷesz mŷal ch²³ecz kv iedzenŷv

§ 48. Kv spanŷv przivodzacz²⁴⁾. Lekarsthwo

kŷdŷ ktho nŷemoze spacz. thedŷ nŷech sgriszie czibu-lie schlebem. ŷ b²⁵dzie mŷal spanŷe. tho Plini⁹ scđ⁹ then do-

¹⁾ pow²⁶achane ²⁷⁾ do skroni ²⁸⁾ na śledzienie ²⁹⁾ uwarzona(?) ³⁰⁾ kozia ciec³¹⁾z ³²⁾ w mocnem ³³⁾ Ku ³⁴⁾ ku temuŷ ³⁵⁾ zjedz ³⁶⁾ przywodz³⁷ące.

ctor povieda. thosz thesz spravŷ czosznek. poszivane. kaslv
ŷesth vszdrovŷenŷe

Item. salvia rosnikŷ. kmin. ŷsob. hannis ¹⁾ tho wsthko
vwarsz w szwczey ²⁾ vodie strvmienoveŷ. asz vivra dotrze-
czeŷ czesczŷ ŷ pŷ rano ŷszweczora

§ 49. Oth widimania.

Pliniŷ valerianŷ then: doctor povieda. mleko krowie
pŷthe. ŷesth poŷŷteczne. thes kapustha carna vwarzona. szo-
lią ma bŷcz ŷedziona

Item. lepsse ŷesth oth thego lekarsthvo na wŷdimanŷe.
ŷest kora drzewiana szosznova amplastrovana

§ 50. Kthorzi strawi nŷemogą sthrimacz

Item rzothkŷew lvdzŷam wraczaŷacem poŷŷteczno przeth
ŷedzenŷem davacz

Item. dioscorides then doctor movŷ. kaczŷniec wracza-
nia powciaga

Item. pliniŷ valerianŷ then doctor povieda kv zoletsko-
vŷ, ktorŷ pokarmv nŷezatrima—zoku ³⁾ koprovego. dwie
czesczŷ a miodv ŷednę czesczŷ vvarz. thak dlugo alŷsz zok
wmiodowa miąszosz przŷdzie. Apothem dasz nathsczo
ŷednę lŷske wŷpicz

Item. Galenŷ. then doc: powŷeda — kv vszmierzeniv
wraczanŷa—piolun vwarz w wodzie, asz do trzeciezŷ czę-
sczŷ a vwarzenŷe daŷ pŷcz nŷemocznemv

Item. krwawnik sthawszŷ ⁴⁾ szwinem. pŷ wolno

§ 51. Kthorŷ anŷ sthrawŷ ani piczia mosze strzŷmacz

Wŷedrzenŷecz szkawnikiem ⁵⁾ starthŷ swinem pŷ ciepło

Item. albo bŷgwiczę vwarz wstarem pŷwŷe ŷ piŷ przesz
szesz dnŷ. ŷest tho doswathsono

§ 52. Kthorzy vrini nŷemogą puszczŷcz. Le:

Galenŷ then doctor povŷeda kv thrvdnoscŷŷ vrinŷ
ŷesth pozitecen korzeŷ orzeskowi w winie vwarzonŷ ŷ pŷthi

¹⁾ anyŷ ²⁾ w ŷwieziej ³⁾ soku ⁴⁾ utarszy ⁵⁾ z krwawnikiem.

Item. tho masz vředzýecz wselký řeslý vřina biala wý-
pvsczona. nýchczívie pomalivskv. po kroplý thedý tho řesth
disurina, tho řesth czeskie ¹⁾ vřiný pvsczanýe. a řeslý bi
bilá zatržimana, thak řs tho chce pvsczac. a nýemosze
atha tha řesth szvana disvřina

Ithem. oth disuriný tho řesth od cžeskiego pvsczanýa
vřiný. řesth pozýtheczno. pýcz opýchowý zok, szwině ²⁾
szmiesaný

Item. oth thegosz. opých pozimký, wwodzie wwarzone.
ktore vwarzenýe czýeplo niech będzie pýthe výeczor ý rano

Item. oth thegosz. řesth porziteczný krwawnik zapra-
vioný. ý swinem pithi řesth theý nýemoczý pomo: oth the-
gosz. vřina drvgiego czlovieka sdrovego pitha, nathczo, the
nýemocz uszmierza

Item. zadna rzecz mocneý ³⁾ vřiný, nýepobvda. ýako
korzeń rzothqwaný

kýedý nýemoczý niemorze mokrzýcz. thedý vwarz ko-
rzeń rzothkwýaný wbyálem výnýe albo wpivýe ý nýech ze
piýe opuszczýa go

Gdý krwawa moc. albo vřinę pvscza. wwarsz ýalow-
czovech sziaři ⁴⁾ daý sze pýcz přesz trzý dni

Przeciww kamieniowý vothka býliczana. kthorą wýelie
Lvdzý dzieła nýech piýe albo wothka potrvsczana thes
moc. ma

§ 53. na raný Lekarstw.

tho masz na przoth vředzýecz řsz výedřenýecz sthar-
thý szwoda ý pýthi, řeslý bý nathmiath wýseth přesz raný
pewnýe ý zapewne sranioný vmrze

Item tho thes masz dobrze výedzýecz. řsz bvgwicza
boliescz odgania ý usmierza. thesz ý vsdravýa, blvsz zimne
oczýsczia raný, ý vsdravia wiathkowe Lýsczie vsdravia. bap-
ka ogień vszmierza. ý vszdravia. zepýk ⁵⁾ wýsusa ý oczýsczia

Item. Dioscorides tgen doctor povieda. mira raný glwne.
pomazaniem szwem spaýa, a kadzýdlo krawe ⁶⁾ raný spaýa

Item. krwawnik. raný szwesze ⁷⁾ oth puchnýenýa
vsmýerza

¹⁾ ciężkie ²⁾ sok z winem ³⁾ mocniej ⁴⁾ jałowcówych ziarn ⁵⁾ rze-
pik ⁶⁾ krwawe ⁷⁾ świeże.

Item. slasz szerowŷ schlebem na ranŷ włożonŷ ŷthesz dobrze pomocznŷ

Ithem. lŷsczie liliey wstarē pŷwie warzonŷ. naranŷ tym na ¹⁾ bŷcz cladzŷonŷ

Item. dziegil bŷgwicze rzepŷk. nŷedospalek bluszcz. ziemnŷ. fŷolkowe liscie nŷech tho bēdzie warzone wwinŷe, a trzŷ koc ²⁾ nŷech pŷje sranŷonŷ bēdzie vsdrowion

Item. Galen³⁾ then doctor powieda. czosnek lesznŷ. kŷedŷ ŷesth szielonŷ pocziesza wilkothne ranŷ. nanie wolosonŷ

§ 54. Oth szastawienia krwie Lekarstwa

Oth szastawienia krwie wranach. paŷeczina wlozona na rare powcziaŷa krew plinaczā

Item. oth thegosz. wierszbowe lŷsczie. amplastrovanē zatrzymivaŷa krew sran ³⁾ ciekaŷaczā

§ 55. na sine ranŷ Lc.

weszmŷ roszchodnik ŷ czybulē pieczonā olive stare szadlo. midlo barskie tho wszithko slucz przŷcladaŷe na sine rarŷ

§ 56. Oth brodawk ŷ ospiez Lekar:

Plin⁴⁾ valerian⁵⁾ then doctor powieda. brodawkŷ. bŷwaŷā sgadzonŷ ¹⁾ vrŷnā psziā szwieszā ²⁾ szblothem oneŷ urŷnŷ pomazanŷ

Item. gnoŷ owczŷ zekrwiā mŷszā szwierza ⁶⁾ pomazanŷ. wszthkŷ sgladza bro:

Item. skora wiersbova. spalona ŷ przypraviona szoczem. ŷ przyłosona. brodawkŷ vszmierza

Item. stharzŷ Lvdzŷe powiedaŷā. ŷsz rvtha sama startha. ŷ amplastrovana. wŷbornŷe vszdravia brodawkŷ

Item. Rasis then doctor powieda. mŷsz szciētha ŷ przylozona. brodawkŷ wŷkorzenia — tosz then doctor powieda ŷsz krew mŷsza szmieszana woczce ŷ sgnŷem miszem wsthkŷ brodawkŷ sgladzā

¹⁾ tym ma ²⁾ kroć ³⁾ z ran ⁴⁾ zgładzony ⁵⁾ świeżā ⁶⁾ świeżā.

§ 57. Oth bolączkǫ Le:

kǫedǫ ktho ma bolączkǫ na ktore czlonkv thedǫ mioth wlianǫ na ranǫ szmrothlǫwe wilgothnoszczǫ szonech ¹⁾ ran wǫcziaǫa

Item. centuria mala sthǫre ranǫ pomazaniem wǫcziscza

Item. Alvn ranǫ szmierdzǫcze vszmierza ǫ pomaga szmiodem szmiesanǫ. tho dioscorides then doctor povieda

Item. czibvla schlebem pozǫwana pǫergnione vsta vszdravia

§ 58. zazegnanǫe bolączki

Daǫ mǫ mǫli bog dar Lecvǫę ¹⁾ ǫa sobie szǫm. ǫ szemnie wislo. ǫsem nie ²⁾ poǫdzie. wǫmię oǫcza ǫ szina ǫ dvcha szieǫthego am

§ 59. Oth ǫadow roszmaglthech Le:

Galen ³⁾ then doctor povieda. oth vkaszenia ⁴⁾ skodlivego ǫ oth ǫadv wspuszczenia lǫsczie yaszionowe zetrzǫ ǫ daǫ pǫcz wwinǫe

Item. rvthǫ szvinem albo spiwem daǫ pǫcz. ǫ mvsk ⁵⁾ kokoszǫ pǫthǫ ǫath odǫanǫa

Item. ialowiecz zapalonǫ wǫze wǫǫanǫa

Item. krew psia. spozithkǫem bǫwa piǫana oth thech Lvdzǫ. ktore sta bestia vkaszǫ ⁶⁾

Item. oth ǫadu ǫaszorkǫ. kiedǫ kogo ǫaszorka vkasz-the dǫ nǫech pǫie szwoǫę vrinę a pstanye ⁷⁾

§ 60. Oth vkasenia saLonego psa

Lisczǫe babkǫ szsolǫ szmieszane szǫ pomoczne

Item szok czǫbvlnǫ szoczthem srvthǫ. ǫ szmiodem przǫwǫnǫonǫ ǫest barzo pomocznǫ

Item. naszienǫe rzerzvsze od wezovego ǫadu pithe. pomoczne

Item. oth ǫadu wezovego ⁸⁾ pierz ⁹⁾ ǫest mocznǫ oth thego.

¹⁾ z onych ²⁾ lekuję ³⁾ i ze mnie ⁴⁾ ukaszenia ⁵⁾ mǫzg ⁶⁾ ktǫreż ta bestja ukǫsi ⁷⁾ przestanie? ⁸⁾ wǫzowego ⁹⁾ pieprz.

Item. piolvn zoczthem szmieszanŷ. oth wisthkch ¹⁾ ŷadow ma bŷcz pŷthŷ

Item. poleŷ wwinŷe thesz ma bŷcz oth tego pŷthŷ pewnŷe

Item. mŷethka szolią szmiesana. oth vkazenia ²⁾ psa salonego ŷest pomoczna

Item czosnek. orzechŷ ŷ rutha. grvskŷ rothkiew thiria-
ca thŷ szą barszo sdrowe. naprzecziw stemv ŷadowŷ

§ 61. Oth vkazenia padalcza. Lekar:

kŷedŷ kogo padalecz vkaszŷ, thedŷ szowŷem ³⁾ sadlem.
onę renę macaŷ. thedŷ nŷebędzie dalibog mieszo ⁴⁾ padalo

§ 62. Oth vkaszenia vczā ⁵⁾

kŷedŷ kogo vasz vkaszŷ thedŷ onę ranę wloszicz wgnōŷ
końskŷ ŷ trŷŷmacz asz ŷath wŷnidzŷe

§ 63. Oth ŷadu wężowego

mvchŷ szetrzŷ szwinem aszmiodem maslem pomasz szę ⁶⁾
ono mieszcze thedŷcz wŷczāgnie ŷath

Item oth thegosz weszmi wężowkę białā ŷ sbiałem wi-
nem setrzŷ. przivinsze ono chvsthā

Item albo kasz wikopacz dol wloliano ⁷⁾ wloszsze tham
nogę — albo kedŷ ŷesth ŷath. amleka garniecz albo dwa
kiszialego, ŷ dwie szabie ⁸⁾ dla wŷczāgnienia ŷadu

§ 64. Oth powietrza morovego Le:

Chceszŷ bŷcz zachovanŷ oth powietrza morovego masz
thŷ rzeczŷ albo theŷ navkę chovac ŷ vmiecz pewno. napier-
veŷ wŷstrzegaŷszie oth.....⁹⁾ zanŷepewnoszcz anŷ themu viersz.
aboviem thwoie mŷszlienŷe vczŷnŷ wniemocz nopathnienie ¹⁰⁾

Sŷothme. thedŷ rano szloska wstanŷesz. natŷchmiath
nŷslŷ szoska ¹¹⁾ wstaniesz wneth. bobka albo ruthŷ. umŷwszŷ
pŷerweŷ wczŷsztheŷ wodzŷe. ŷ pozolŷwszŷ szoliā throchŷ.
anathŷch miasth pozŷŷwaŷ. krom od wloczenia szadnego.
thesz ŷeden albo dwa orzechŷ wielkie dobrze oczŷszczone.

¹⁾ wszystkich ²⁾ ukaszenia ³⁾ sowiem ⁴⁾ mięso ⁵⁾ węża ⁶⁾ pomazze
⁷⁾ w kolano ⁸⁾ dwie zabie ⁹⁾ tu widocznie brakuje jednej lub kilku kar-
tek ¹⁰⁾ wpadnienie? ¹¹⁾ z łózka.

Osme. będzysz noszli czokolwiek wręku wonnego
 ʃapko albo piolun. dobrę astarem i mocnē oczthem polanŷ
 ʃ srvthą. abobkow natrzŷ wnosdrze thakiesz wszŷ ¹⁾
 ʃ wstthacz ²⁾ mieŷ

Dzŷvŷathe. mŷeskanŷe albo thwoŷ przŷbitek. nŷech
 będzie czŷsthi. kromia zadneŷ mokroszczŷ ʃ szmrodlozczŷ,
 aboviem stheŷ mokroszczŷ. lathwie szię powietrze zaraszi.
 pothem okna wdomv napolvdnie ʃ nazachoth nŷech będą
 zamknione. anáwszchoth ʃ napolnoczŷ nŷech będą odworzone.

Dziesiąthe. nŷech szię kasdi sthrze ³⁾ odzienia. ʃ wszith-
 kŷch rzeczŷ. kthore przŷnosą szmiercz zarasonech. ʃako
 thesz owoczow—rŷb wŷiáwszi szwieze ʃ dobre zasolone
 vŷeczerzeŷ nŷerŷchley strzesz szię. atho wŷborna rzecz
 ʃest lŷsczie dębowe wthem mieskanŷv Dobrze slácz a onŷ
 lŷsczie mocznem starem pŷwem polewacz. thesz ʃ w loszu ⁴⁾
 dobrze ʃe miecz. w powietrzv lekarstho osoblive veszmŷ
 rasz albo thrzŷ wthŷdzŷen piluli powiethrszne. abo viem
 zachowŷwaŷą oth smrodŷwoscŷ ʃ brzvh wmięczaŷą. po-
 thim ręcze i oblicze oczte albo starem piwem vmivaŷ. thesz
 spania wpolvdnie wŷstregaŷ szię. thesz krew puszczana ma
 bŷcz ʃ okwiczie ʃeŷ dacz czesz ⁵⁾ aboviem malé wŷpuszcza-
 nie krwi pobvda ʃath. ʃeslŷ puszczisz krew nŷezastaviaŷsze
 ieŷ asz doba ʃeŷ wŷnidzie. czasv morovego strzesz się
 thrzv ⁶⁾ lvczkiego. akiedŷ czo movŷsz stoŷ nastronŷe anŷe
 przŷblizaŷ szię

§ 65. Snaky czlovięka zarazonego w powietrzv

Gdŷ czlovięk zarazonŷ wpowietrzv ʃesth. thak ma po
 sobie snacz. ʃeslŷ czialo albo częszczŷ czielesne boliesczią
 cziaŷnŷenia. thak ʃsz powsthkiem cziele ʃakobŷ cziaŷni seth
 ʃeslŷ bŷ thesz glova bolala. takŷosz fabra wŷękŷe ⁷⁾ spanŷe
 vŷecz ⁸⁾ ʃsz ʃvsvz masz othpowietrza zarazanŷe

§ 66. Lekarsthwo oth zarazenia wpowietrzv

Jeslŷ bŷ czlovięk zarazonŷ bil. thak ʃusz boliaczka bŷ
 szię vkazala poth pachami. nathichmiasth krew ma bicz

¹⁾ w uszy ²⁾ w ustach ³⁾ strzeŷe ⁴⁾ w łozu ⁵⁾ ciec ⁶⁾ tchu ⁷⁾ wielkie
⁸⁾ wiedz.

puszczana kromia zamieskania sthego ramienia smediany
y zapheni naprzeciw wonienyam. a yesly by sie bolaczka
zauchy ¹⁾ vkazaja nyech bedzie puszczana glivna ²⁾ zila thego
ramienia a dalej oney krwie dobre winicz ³⁾ a yesly by sie
bolaczka vkazala na nodze levey. nyech bedzie puszczana
krew sthey nogi zaphena. apote natiehmiasth wpravey rēcze
mediani yakoby nakrzyz

a yesly by napravey nodze bolaczka sie vkazala. the-
dy sthey sze ⁴⁾ nogy puscaj yle trzeba ale nigdy oth pra-
vey nogy nyemabicz wsthepowano cu pusczanyv rēky levey,
abowiem cziağneloby yath kvserczv. athak by bolescz wcie-
la sie miey tho lekasto

§ 67. Oth vkaszenia szalonego pssa

Thy slova napysz na karcie adaj wchecie yesz
z ran. bran. kirian. oferan. kaferan. kaleferan. stelidu. cotra
rapid.

III.

Tablicza ovothkach czynonech na osobliwocz anapirwey

§ 1. wotka wolovego iezika.

Serce poczwirdza. krew wiczisczia melancolia od dala.
mvsk zarazoni wylgothnoscia vpalona vsdravia. glvpie y sa-
lone vsdravia. jest poziteczna wothka volovego yezika oth
szvierzbv y oth trędu

§ 2. vothka hisopova

jest pomoczna wnethnoscia pyerszi. y plvcze. wi-
czisczia. kasel vsmierza. glosz czlovieczy oswieca ⁵⁾ y oth
nyemoczy. szviethego valentego. pomaga. y oth wszithkiech
nyemoci ziliuch ⁶⁾ y sinnech. pomoczna jest vothka hizopova

§ 3. vothka salvicy

oth paralisv. oth thredv. oth drzenia czlonkow oth nye-
moci szviethego valentego. oth vsmierzenia zebow y dzia-
st jest thes pomoczna we wszithkiech przigodach szoethkovech

¹⁾ za uchem ²⁾ glowna ³⁾ wyńić=wyjść ⁴⁾ z tejże ⁵⁾ oświeca
⁶⁾ żylnych?

§ 4. vothka koprowa

ÿesth poziteczna oth zaczimienia oczi. oth opuchlini, oth iadow rosmagithech, oth kazenia glovvi oth zapomnienia nath przyrodenie pobudza vrinę thesz i mleko pobvda w nievieschiech

§ 5. vothka piolynova

ÿest pomoczna oth robakow. albo oth glisth wnęthrz-nich. szolędek poczvirdza. oth ÿadow. oth nÿemoczy wiel-kieÿ szięthego valenthego, vrinę pobvda. oth opuchnienia ÿezika. thesz ÿest pomoczna, oth dvszenia szlodzoni ÿ wą-trobÿ. barso pomaga

§ 6. vothka roszana

szercze ochladza ÿ wsthkÿ czlonkÿ pirwsze poczvirdza czlonkÿ vblaga. bÿ nÿebÿlÿ rosthargnone... a ÿeslÿ bÿ bÿlÿ wÿthknionÿ thedÿ ÿe napravia. oth czervoneÿ nÿemoczy oth bialeÿ biegvni. oth omglienia oth wraczania. poczvirdza dÿiasla. czini Dobrą wonią szvsth. barso wsokovi pomaga.

§ 7. vothka bukvicza

glowe wÿczyÿsczia pÿersÿ ÿ vsta oczÿsczia. wÿelką nÿemocz szviethego valenthego *rosiega* ¹⁾ ÿath wsithek othgania, oth vkasenia ÿadovego pomaga. oth dnÿeÿ nÿemoczi thes pomo-czna. vrine. pobudza boliescz slodzoną vszmierza. szolę-dek poczvirdza, dÿiestiÿą thravÿ. thes odplwania szkivia ²⁾ ÿesth pomoczna. poziteczna ÿest oth zoltheÿ nÿemoczy, oth obolienÿa zebow pobvda nÿevieschie przyrodenie. oth za-czimienia wsroku oth kasku ³⁾ powcziaga piauństwa. oth bolie-nia vsznego ÿ oth glvchosczy oth czieczenia szlesz czocz ⁴⁾ oth czieczenie krvie snoszdrza oth qvarthanÿ. oth paraliszv oth kvrczv. oth drzenia czlonkow. oth boliesczy ÿ thesz opuchnÿenÿa wnethstrznego. thesz wÿcziaga ÿath vkasenia psa salonego.

§ 8. vothka centurrlyana

othwarza ogarnienia slodzonÿ ÿ wątroby. pobvda nÿe-vieschie przyrodenÿe. ma thesz mocz pocziesającą ran.

¹⁾ wściaga ²⁾ z krwią ³⁾ kaszlu ⁴⁾ łez z oczu.

oth zoltpeŷ niemoczi. oth paraliszv. oth bolienia ŷelith oth
makvl wsrotv ¹⁾

§ 9. vothka podrosnikova ²⁾

ŷest pomoczna oth ŷadv slego ukąŷenia. oth ogarnŷe-
nia wątrobnego. ot feбри przesedneŷ ³⁾

§ 10. vothka Lonnego kamienia ⁴⁾

kamień wpęcherzu lamie ŷ wnethrv. oth soltheŷ nŷe-
moczy thesz ktho niemorze vrŷnŷ puszcziz

§ 11. vothka miethczana

ŷesth pomoczna oth ogarnŷenia watrobnego. ŷ slodon-
nego ŷ vrinŷ. oth czvchnienia szvth. solędek poczvirdza.
apetit kv ŷedeniv pobudza. wraczania szusth powczyaga. ⁵⁾
oth caslu. mleko wpirsziach nŷevieszczich rosthwarza. oth
ŷadow rosmagitich oth robakow wnethsznich. oth omglenia.
vrinę pobvda ŷ cogitū ⁶⁾ tho yest czvdzolisthvo pobvda

§ 12. vothka mayoránna

poczvirdza mvsg szimni albo zasiebni ⁷⁾ thesz po-
maga nŷemoczą zimmem — oth paraliszv oth nŷemoczi
zilnich thesz oth rimŷ

§ 13. vothka macierzey dovski

Odziera wątrobę ŷ slodzonę soledek ⁸⁾ poczvirdza ŷ wā-
trobę zimna. oth vkąŷenia slego robaka. wraczanie powciaga
othwarza nosdrze. oth kamienia. Lonnego pomaga. oth omgle-
nia. prirodzenie niewieszcze pobudza

§ 14. vothka rzothwiana ⁹⁾

ŷest othwarzaŷacza ŷ pobvdaŷacza vrinę, oth svchego
szwierbv, pŷersi oczisczia. vslachcza glosz czloviekovi. oth vką-
ŷenia barso ŷesth pomoczna nŷeczviathkovego, oth feбри qvar-
tanŷ. oth opuclinŷ oth zoltheŷ nŷemoczy. lamie kamień ros-
mnasa ządzą czvdzolisthwa, solędek vgmglewa. brzŷdliwosz

¹⁾ wzroku ²⁾ podróżnikowa ³⁾ przededniej ⁴⁾ lonnego kamienia
⁵⁾ powściaga ⁶⁾ coitum ⁷⁾ naziębniony ⁸⁾ żołądek ⁹⁾ rzotkwiana.

czyńny. oth ýadv wselkiego slego sgladza szoblicza macvľy
nŷevieszcze przýrodzenýe pobvdza.

O wothkach sherbarivsa vibieranich pres thegos simona do-
ctora a napiervei ktore vothki slvszå czlonkom dzielesthnem.

§ 15. votka do glowy

vothka — salvieý. bvgvicze macierzý dvský. bialeý lie-
býothký, rvmienna, makova wcziaanna ¹⁾ polieýova. povonýei.
nosdrzekowa... salathý. thý szia vothki osoblive do choreý
glowý.

§ 16. vothka do pyersi

vothka. hýzopova, bialei santhi, panni mariey wloskow,
fiolkowa. polnei driakvie, thi szia vothký do pýersý positeczne

§ 17. vothka do serca

vothka volovego ýezika kadzidla polnego: grzbienia albo
vothneý ²⁾ lelýeý borakova szczawiana fiolkova thi szia osobli-
ve vothki do serca

§ 18. vothka do soletkv ³⁾

vothka. piolnova. koprova. miethczana. maczierzei do-
ský szathciova. výolkova. babkova. lalinova ⁴⁾ thi szå vothký
osoblive do zoletkva.

§ 19. vothka do vątrobi

vothka szathciova, piolnova. bialeý lebiothký kvrzý
nogi. polneý rvthý wýsokiego mleczv. salathý thý szia
vothki osoblive do watrobý

§ 20. vothka do slodzony

vothka: ýelenego ýezika. býaleý lebiothký. salathi. vý-
szokiego mleczv. mazany begniana. kvrzeý nogi. thý szå
vothký osoblive do slodzony

§ 21 vothka do wnethrznosezi

vothka. lonnego kamienia wthka pięcz listow ⁵⁾ piotrvcza-
na. thrvrzeý thrawý salatý. wýsokiego mleczv babkova, no-

¹⁾ ruciana ²⁾ wodnej ³⁾ żołądka ⁴⁾ kalinowa ⁵⁾ wódka pięciu liści?=
wódka pięciornika?

czy ŷ dnŷa, repikova. biliczana. grzebienia kvrzeŷ nogi. ma-
kv bialego thi szą vothkŷ osoblive oth bolv wnesthsnego

§ 22 vothka do mieszcza nyevieszcziego gdzie dzieczie
lega wnethrnosczy

vothka bŷliczana. polelova weziana. bygviczane. wŷso-
kiego mleczv salatŷ szavina bŷaleŷ lebŷothkŷ. wloskow
panny marieŷ gdzbienŷa. rozeŷ kvrzeŷ nogi. thi szą vothkŷ
do matrici

§ 23. vothka do bolenya clonkowlbo iactvr.

wothka salvieŷ ruczŷ ana szwonkova i vmierna. nosz-
drzikova. bobviczna poLeiova. salatie. wisokiego mleczv
p snikowa ¹⁾ fiolkova. thŷ szia vothkŷ oth czlonkow alba
iactur bolenŷa.

thilocz o wothkach.

¹⁾ podróŷnikowa.

INSTYTUT
BADAŃ LITERACKICH PAN
BIBLIOTEKA
00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 72
Tel. 26-68-63

F
4139

F

4139